

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**Mysta In Pulpito Simplex, seu Dissertatio Theologica, De
Simplicitate, Quam Ecclesiasticus Præsul, in suggesto,
Nunquam non, sollicitus ac satagentius obervare debet**

Nitsch, Georg

Wolffenbuttelae, MDCCXVI

VD18 13021338

Caput Secundum. Fundamenta, ob que simplicitati, in ambone,
studendum, exhibens.

urn:nbn:de:gbv:45:1-13753

stare, si admittantur, quam si libidine, utpote actu naturali urantur; in matrimonio enim natura ipsa aliquid cooperatur, & rudes quoque edocet. Lin. doctr. mor. Cap. VI. §. 2. conf. D. Fel. Bidenbach, in Tract. de causa matrim. quæst. sing. I. p. 76. Christ. Phil. Richter quæst. Miscell. 22. Ast enim quorsum provehor? Nihil diu varia & simplicis acceptio nos detinuit; Par itaque, ut quid per id nominis, in præsentem accipiendum, absque circuitu explanem. Simplex idem h. l. est, quod affectatis plerisque non constat, quod est sine moroso orationis cultu, sine arcessitis verborum lenociniis, sine phrasum comptarum & aliamodiarum apparatu, sine mixtura perplexarum ac intricatarum Quæstionum. Paucis, quod sine vano eruditionis est excessu; prout dicere solemus: *Hoc fit simpliciter, i. e. sine ritibus ac ceremoniis solennibus.* Ut proin, Orator Ecclesiasticus, quando sacra tradit dogmata, vocum modulos, lautitias, calamistros, festivitates, ἰσορῶς (ut Philostrati voce utar) novas identidem ac inauditas loquendi formulas, ut & curiosa ac infructuosa ζήτηματα, nullo non tempore, satagentius vitare atque cavere debeat.

CAPUT SECUNDUM.

Fundamenta, ob quæ simplicitati, in ambone, studendum, exhibens.

I. FUNDAMENTUM.

PAulus non eloquenter, sed simpliciter prædicavit. *Non veni ad vos, ita ipse ad Corinthios, cum eminentia*

nentia facundia aut sapientia, annuncians vobis testimonium DEI. Non enim decreveram, quicquam scire, inter vos, nisi JESVM CHRISTVM, eumque crucifixum. Neque oratio mea & predicatio mea versata est, in persuasoriis humana sapientia verbis; sed in demonstratione spiritus, & potentia, 1. Cor. 2, 1. 2. 4. Duo hic exprimit vir ἀξιωματικός.

1.) Concionum suarum nucleum: Qui JESUS CHRISTUS. Jesus nomen; Christus cognomen; Jesus nomen proprium, Christus nomen appellativum; Jesus nomen naturæ, Christus nomen personæ. Objicis: Et alius in V. T. legitur impositum, quomodo igitur proprium dici meretur? Resp. (1.) Typi fuerunt. (2.) Ratione particularis & temporalis salutis hoc fuit factum. Christus autem est universalis & spiritualis Salvator. Populum suum (sic Gabriel) salvabit, ab omni peccato, Matth. 1. Salvat privative, salvat positive; salvat auferendo malum, salvat conferendo bonum. Hic inchoate; ibi consummate. Aversor est larvæ Sathanicæ; Restaurator imaginis divinæ; Aversor iræ, Restaurator gratiæ; Aversor exilii, Restaurator Paradisi; Aversor tormentorum infernorum, Restaurator gaudiorum cœlestium. Scio, à JESU, certum, in Papatu, sodalitiis, appellitare se Jesuiticum; Ast quod Hieronymus quondam Onaso, istud ego huic Loyolæ propagini: An ideo tibi bellus (bella) videris, quia fausto vocaris nomine & quasi non & lucus ideo dicatur, quod minime luceat, & Par-

¶ *Parca*, quod nequaquam parcat, ¶ *Eumenides*
furia, quod non sint benigna; ¶ vulgo *Æthiopes* vo-
 centur *argentei*. Epist. 100. J. H. S. quibus litteris se
 signant Jesuitæ, sic interpretantur multi: *Inquisitio-*
nis Hispanica Socii. Retro: *Sophista, Hostes Jesu*. Seu:
Sie Hassen Jesum. Quæris: *Fasne ad nomen Jesu as-*
surgere, caput nudare ¶ *genua flectere*? Resp. Quidni?
 At istud, non ad syllabicam compositionem; sed ad
 salvificam expositionem. Non apicibus ac literis,
 (amens enim esset superstitio, veterisque ignara Je-
 hovæ) sed ei, quem ostendunt, talis defertur honos.
 Ast satis de tanto nomine, aut si mavis, de tanto
 Numine! Obmutescat lingua, & loquatur Cor.
 Nunc ad appellativum, quod est Christus. Sonat
 hoc: *Unctum*. Unctum Domini, & unctum Domi-
 num. Unctum, non solum pro Consortibus, sed un-
 ctum etiam præ consortibus; Cum abundantia, &
 cum redundantia. Cum abundantia, propter bene-
 ficium. In Aaronis caput effundebatur quondam
 unguentum; quod in barbam primum defluebat,
 & postea in oram vestimenti. Christo primum un-
 ctio contigit. A Christo autem, tanquam à capite
 defluxit in barbam, h. e. in Apostolos: Deinde in
 vestem, h. e. in cæteros Ecclesiæ fideles. Ad quid
 autem fuit unctus Sospitator noster mellitissimus? Ut
 esset Propheta, atque sic David ipsius fuit typus; Ut
 esset Sacerdos, atque sic Melchisedech ipsius fuit ty-
 pus: Ut esset Rex, atque sic Salomo ipsius fuit typus.

¶ *tingi*

E

Nul-

Nullus hominum hoc triplex officium simul sustinuit in mundo. Salomo erat quidem Rex; sed non Sacerdos; Melchisedech Rex & Sacerdos, sed non Propheta; Ast Christus & Propheta est, & Sacerdos est, & Rex est: Omnia tria cumulative & conjunctive. Propheta, nam docet nos; Sacerdos, nam salvat nos; Rex, nam regit atque defendit nos. Impendiò quod tribus hic subnectam, cavendum, ne hunc Christum unquam accipiamus, partitive. Ut Prophetam accipit eum Diabolus, nam agnoscit ipsius veritates; ut Sacerdotem accipit eum Hypocrita, nam ipsius meritis salvari præsumit; sed ut Prophetam, ut Sacerdotem, & ut Regem accipit eum verus Christianus; nam non solum ipsius Doctrinæ assurgit; non solum per ipsius merita salutem expectat: sed etiam ipsius dictis atque mandatis est obediens. Hunc Christum, magnus Plato nescivit, eloquens Demosthenes ignoravit. Et quot hodie intra Ecclesiæ deprehendas cubilia, ad quos idem quod olim Johannes, ad Judæos: *In medio vestrum stat, quem vos nescitis.* Joh. I, 26. Sed Christum qui ignorat, quid is intelligit? Esto, sis doctrinarum medulla; Esto, sis inter summos litteratorum summus; Esto, sis princeps, ut sic loquar, mobile, quod suo impetu minores circumagat globos, si Christum nescis, nihil scis. Vere Hebræorum Satrapis objiciebat quondam Caiphas: *Vos nihil scitis,* Joh. II, 49. Nihil enim utique noverant, quia JESUM veritatem
ignora-

ignorabant. Significanter Augustinus: *O infelix homo, qui scit cætera omnia, Te autem (JESU CHRISTE) nescit; Beatus autem, qui Te scit, etiamsi illa omnia nesciat: Qui vero Te & illa novit, non propter illa beator; sed propter Te solum beatissimus.* Lib. 5. Conf. cap. 4. *Ars artium, & scientia scientiarum est Christi crucifixi notitia.* In hac omnis est salus Joh. 17, 3. extra hanc nulla salus Act. 4, 10. II. Thomas Aquinas Spiritum S. dixit *Cor Ecclesie*: *Quomodo tu Christum? Ut Apostolus: Caput Ecclesie Eph. 1, 22.* Chrysostomus Spiritum S. vocavit, *πλήρωμα εὐαγγελίῃς*; *Quomodo tu Christum? Ut Apostolus: τέλον seu πλήρωμα νόμου Rom. 10, 14.* *Scopum omnium Prophetarum Luc. 1, 70.* *Paucis! Christus crucifixus est omnia, in omnibus.* Col. 3, 11. Ea quoque de causa, Paulus, vir propiore Numine tactus, nec sibi nec aliis quicquam duxit necessarium, quam scire JESUM CHRISTUM, eumque crucifixum. Sacrilege igitur faciunt omnes, quorum homiliarum fundus non est Christus crucifixus. Es sind etliche Prediger / ita graviter B. Lutherus, die meinen / sie mögen nicht Prediger seyn / wo sie nicht etwas mehr denn Christum / und über unsere Predigt lehren; Das sind die ehrgeizigen Sonderlinge / die unsere Einfältigkeit lassen / und fahren daher in sonderlicher Weißheit / daß man sie mit Augen werffen solte / und sagen: Das ist ein Prediger! Solche solte man nach Athen senden / da man alle Tage neue Dinge hören wolte / Act. 17, 21. Sie suchen ihre Ehre und nicht Christi / darum wird ihr Ende auch mit Schande ausgehen / Phil 3, 19. Hütet euch für denselben / und bleibet bey Paulo / der nichts wissen

wissen wolte / denn Iesum den Geckenigten. In der Epist. und Unterricht von den Heiligen / an die Kirche zu Erfurth / Tom. 2. Altenburg. p. 161. Ab aliquibus, quod miraberis, observatum est, Lipsium, eruditionis apicem, in vastissimis suis scriptis, ne semel quidem Christi, Salvatoris nostri gloriosissimi, fecisse mentionem. Eapropter Autor carminis, qui hujus Critici vitam descripsit, sic eundem introducit loquentem:

Nil mihi cum Christo, cujus vel ponere nomen

Horruï, ut ex libris, certior esse potes.

Vid. Nathal. Chytræi Delin. itin. p. 654. Econtra vero piis ac fidelibus, nihil amcius, nihilque dulcius existit, quam nomen JESUS, aut nomen CHRISTUS. Si scribas, ita Bernhardus, non sapit mihi, nisi legero ibi Iesum. Si disputes aut conferas, non sapit mihi, nisi sonuerit ibi Iesus; Iesus mel in ore, in aure melos, in corde jubilus. Super Cant. Serm. 15. Paginae, quarum titulus: *Corona sacratissimorum Iesu Christi vulnerum, XXXV Considerationibus, ex S. Scriptura, sanct. Patribus, & historia Ecclesiastica potissimum desumptis, & per Guilielmum de Wael à Vronesteyn, Societ. Ies. sacerdotem, illustratis, prolixiuscule enarrant poenam, quæ Oratori Ecclesiastico, eam ob causam, quod Christum crucifixum, in suis homiliis non annunciaffet, fuit irrogata. Concionator (en verba Autoris!) erat, non ante multos annos, in Hispania, non minus vanus, quam doctus, qui prurientes aures, persuasibilibus humane sapientie verbis, non esurientes ani-*
mas,

mas, haustus à Spiritu S. rationibus pasceret, plausum magis, quàm fructum Auditorum captans. Monetur itaque, à Concionatore Societatis nostra, qui illi pridem amicus erat, ut Christum, & hunc crucifixum, cum Apostolo predicaret, & non gloriam suam, ac DEO in concionibus suis animas quæreret. Credidit homo, ab emulatione hanc proficisci monitionem; quod Noster, non aequè atque ipse, tanto populi confluxu diceret. Est enim is ingeniorum, ac hominum similibus sensus, qui pares sibi nullos esse volunt, atque ita sibi sapiunt, ut aliorum de se recta, & sana iudicia non ferant. Sed à DEO mox aliter edoctus fuit, cum inopinato gravique morbo correptus, intra dies paucos vivere desuit. Quod ubi intellexit Concionator noster, DEO amicum defunctum, pro quo meritò sollicitus erat, impensis precibus, multisque lachrymis commendavit; qui tandem tertium post diem apparuit supplicanti, coram Christi in cruce pendentis effigie, è cuius latere fluvius igneus egrediens, miserum hominem obruebat, & circumquaq; comburebat, in cælum brachia jactantem, vultum manu utraq; tegentem, voceq; lachrymabili clamantem: Operuit confusio faciem meam, Pl. 68, 8. pro inani illa gloria, quam toties vanis suis concionibus captaverat. Ad quem de cruce Salvator: Nonne silui? nonne tacui? nonne dissimulaui? Job 3, 26. quasi diceret; Vane, & sine fructu concionatus es, adulterans verbum meum, adornans tuum; siluine, aut tacui, ad hanc tuam vanitatem? an eam dissimulaui? Nonne te per amicum tuum, seruum meum monui? Tu

vero monentem contempsisti, & projecisti omnes sermones meos: nunc autem sicut parturiens loquar, dissipabo, & absorbebo simul. II. 42, 14. Pag. 242 seqq. Ast enim verò plæclare Syracides: Man darff keiner Eugendarzu (textum ex versione Lutheri adscribam) daß man das Gebot halte / und man hat genug am Wort Gottes / wenn man recht lehren wil. Cap. 34, 8. Ejusdem hoc, quod fusius enarratum, est commatis, cujus illud de stigmatibus Francisci; de translatione Ædiculæ B. Virginis; de Epistola Hierosolymis, ad altare Simeonis delapsa &c. Dicant hæcce, qui volunt,

At non ego credulus illis.

Vel ipse Canariensis Episcopus Melchior Canus fabulas Papatus, suo tempore, agnovit. Dolenter hoc dico potius (scribit) quam contumeliose, multo à Laertio severius vitas Philosophorum scriptas, quam à Christianis vitas sanctorum, longeque incorruptius & integrius Suetonium res Caesarum exposuisse, quam exposuerint Catholici, non res dico Imperatorum, sed Martyrum, Virginum confessorum: Uti enim in probis, aut Philosophis, aut Principibus, nec vitia, nec suspensiones vitiorum tacent: in improbis etiam colores virtutum produnt. Nostrum autem plerique vel affectibus inserviunt, vel de industria quoque ita multa confingunt, ut eorum me nimirum non solum pudeat, sed etiam tædeat. Vid. Loc. Theol. fol. 534. Christus crucifixus utique & auribus & pectoribus profunde est inserendus. Nam quid ejus notitiâ sanctius? quid ejus notitiâ fructuosius?

fius? Quapropter Paulus & de se & de aliis: *Ex DEO*,
 inquit, *coram DEO*, *de DEO loquimur* 2. Cor. 2, 27.
Ex DEO, quia quod proponit Homileta, à DEO ac-
 cipere debet. Elias præparabat ligna ad sacrificium;
 sed ignem coelitus descendentem expectare cogeba-
 tur: Cathedram in coelo habet, qui intus in corde
 docet. *Coram DEO*, in divina præsentia, sacra tra-
 dit mysteria; *De DEO*, h. e. *de Christo*; Hic mate-
 ria & omnium concionum summa. De B. Virgine
 Maria, Christophorus de Vega: *Maria est objectum*,
in quod omnis scriptura collimat. Vid. ejus Theol. Ma-
 rian. De Maria hoc fallit: sed de Christo, Mariæ
 filio procedit. Unam vocem habent duo Testamen-
 ta. Heri & hodie est Christus; velatus in V. Testa-
 mento; revelatus in novo. Principium Geneseos, &
 Apocalypseos Amen. Tribus: Verbum Domini nil
 aliud continet nisi verbum Dominum. Lutherus
 pari ac consona voce: Die ganze Schrift ist eitel Chri-
 stus / Gottes und Marien Sohn. Quodsi itaque Chri-
 stus centrum ac epitome totius Scripturæ, quidni
 & concionis? Paulus fisti etiam

2. *Concionum suarum methodum*. Duo in propo-
 nenda veritate evangelica, nunquam non studiosius
 vitasse asserit: *Eminentiam facundia*, & *eminentiam*
sapientia. Atque hoc est *aurum* & *argentum* istud,
 quod ex Salvatoris interdecto, possidere non debe-
 bant legati, Israelitis, tanquam ovibus pascuis, regni
 uranii propinquitatem annunciantes Matth. 10, 9.

Aurum

Aurum (ita Antoninus & Beda moraliter hæcce interpretantur) *mundana est sapientia; Argentum vero vana eloquentia.* Vid. D. Seb. Barradii Comment. in Concord. 4. Evang. p. 655. Tom. 2. Sollicitiori operâ cavet Tarsensis vates.

a.) *Eminentiam facundia.* Non veni ad vos, inquit, καὶ ὑπεροχὴν τῆς λέξεως, cum eminentia sermonis, ubi statim quæstio: *Quid sit eminentia sermonis?* Resp. Facundia, illa & elegantia dicendi, quam homines politici sequuntur, quam in aulis principum, in curiis, in Scholis, in ludis comicis solent usurpare; Spumeus verborum ambitus, fucus nundinalis eloquentiæ, inflatis sermonibus perornatus, troporum nitor, pictum & expolitum orationis genus, in quo omnes, ut Cicero de Orat. perf. loqui amat, *verborum & omnes sententiarum illigantur lepores*; tinnientes figuræ, ad aurium delicias effictæ, suavitati magis ac delectationi; quam fidei aut animorum inflammationi inservientes. Mens Apostoli, si copiosius explicanda huc abit: Arguta, florida, superba, splendida, pulmonea, tumentia, ambitiosa ac speciosa vocabula neque excogitavi ipse, neque a terræ filiis, vanitatumque discipulis emendicavi: Troporum identidem stellularum, comptas phrasas, teretes periodos, clausularum rythmos, & hujus venæ pluscula, æmulanter non affectavi; sed potius, omni elucubrata declamationis concinnitudine spretâ proculque amandâ, humili, triviali ac pedestri usus sum dialecto.

Qua-

Quapropter etiam *sermone se rudem* appellat 2. Cor. II, 6. in respectu scilicet & comparatione, ad eos, qui doctè lascivire, stylumque ad lucernam exstillatam adhibere consueverant, qui florum adulteria, & gigantæas sectabantur hyperbolas, pulchrumque judicabant, *doctas*, ut istud Persianum huc applicem, *posuisse figuras*. Satyr. I, 87; qui periodos non tantum; sed & singula vexabant verba, rixantesque syllabas conglutinabant anxius, ut adeo eorum orationes & tractatus nil aliud essent, quàm gemmans pavonis cauda, quæ ad corruscantes Solis radios expansa, motu non minus, quàm colore est varia, semper alia, etsi semper ipsa, quando alia; toties mutanda, quoties movenda. Vid. Tertull. de pall. c. 13. Horum *συγκρίσει*, inquam, Paulus, *idiotam sermone se* fatetur. Ich befließige mich nicht (ita hisce verbis mentem ipsius expressit M. Ruppert. Erytrophilus) hoher / schwülstiger / vier- eckter / breiter / Cantzleyscher / Juristischer Worte; sondern bin albern in der Rede; Ich gebe nicht grosse Kunst für / ich wolte es auch wohl thun; Ich rede aber schlecht und einfältig / eigentlich und nach dem Buchstaben. Vid. Auslegung der 2. Epist. an die Corinth. pag. 390. &c. Hieronymus existimat, Paulum non serio id affirmasse. *Quid ais, quærit, Apostole? Non tibi credo dicenti: Etsi imperitus sermone, non tamen scientiâ. Quomodo illud de humilitate descendit: Quia non sum dignus vocari Apostolus, & mihi minimo omnium Apostolorum, & tanquam abortivo; sic & hoc humilitatis dictum puto. Nosti sermonum proprietates. Quamobrem & de Epiménide, & de Menandro,*

F

nandro,

nandro, & de Arato quadam sumis testimonia. Lib. I. advers. Jovinianum. At enim verò Gentium Doctorem serio id dixisse, non est quod dubites. A Pseudo-Apostolorum ventosa ac insidiosa loquacitate aberat longissime, & facile superari se patiebatur, orationis mellitæ ac theatralis artificio; E diverso autem solidam, masculam, virilem, potentem efficacem, flammam atque cordatam amplectebatur eloquentiam. Ardet in suis epistolis, quin & fulgurat & tonat: Imma cordis petit, in intimas penetrat medullas, hominem extra hominem rapit, ut novum induat, veteri exuto. Verba quidem ipsa, quæ adhibet, simplicia sunt & aperta; ast igneos secum habent aculeos, & vim spirant, plus quam humanam. Non movent, non persuadent; sed cogunt, agitant, vim inferunt, & animos, mirabili potestate transformant. Hac propter Hieronymus adversus Jovin. *Paulum, ait, Apostolum proferam, quem quotiescunque lego, videor, mihi, non verba audire; sed tonitrua.* Quod de Tertuliano, Vincentius Lyrinensis, apud Magdeburg. Cent. 3. Col. 241: *Cujus quot pene verba, tot sententia sunt; quot sensus, tot victoria;* id multo justius de Paulo. Unde autem, quæris, isti viro Dominico hæc linguæ opulenta victrix? Per afflatum, à Spiritu S. edoctus est eandem. *Quæ loquimur (en confessionem!) non sermonibus ἀνθρώπινος σοφίας, humanae sapientia, h. e. quos docet humana sapientia (Genitivus causam efficientem, hoc loco, designat, ut in isto: Omnes erunt*

διδασκτοί

διδάσκει τῶ θεῷ, *docti DEI*, i. e. à DEO, Joh. 6, 45.) *sed quos docet Spiritus S.* I. Cor. 1, 13. Sermones, quos docet sapientia humana, nil aliud sunt, quàm sermones excelsi, elati, ad normam Rhetorum compositi, culto, phalerato, nectareo, ostentoso, ac ambitioso verborum apparatu superbientes: Sermones autem, quos docet Spiritus, seu is, qui non vivendi tantum, sed & loquenti Magister est, sunt sermones, à meretricio fuce, affectatisque svadelis remoti prorsus ac alieni. Ostendi, quomodo Paulus, magnus regni Christi assertor, eminentiam devitaverit facundiae; nunc ostendendum quoque, quomodo devitaverit

β.) *Eminentiam Sapientiae.* *Non veni ad vos, κατ' ὑπεροχὴν τῆς σοφίας*, ait ipse. Per sapientiam, sapientiam seculi, seu eruditionem intelligit Philosophicam. Hæc intra limites suas, quando se continet, nec ulterius evagatur, Christi Evangelio non officit. Veritates naturaliter notas non fallit fides; sed extollit, mentem non excoecat, sed illuminat: Quemadmodum enim DEUS DEO; ita veritas veritati non adversatur. Quid obfuit, dic sodes, Erasto, Quæstura? Rom. 16, 23. Et quid Mose, Salomoni & Danieli sapientia philosophica? De Mose, quem Theodoretus Oceanum Theologiæ vocat, Lucas sequentem in modum: *Institutus est Moses, in omni sapientia Ægyptiorum, eratque potens dictis & factis.* Act. 7, 22. De Salomone Sophorum Principe, Principumque pubescentium exemplari, ita I. Reg. 4. *Sapientia Salomonis*

F 2

supera-

superavit sapientiam omnium Orientalium, & omnem sapientiam Ægypti. Omnibus sapientior fuit, etiam Ethane Ezrachta, Heman, Chalchole & Darda, filii Macholis, fama que ejus per omnes gentes finitimas sparsa fuit: Protulit tria millia sententiarum (Ex Proverbiis, in quibus reliquæ ejusmodi dictorum comprehenduntur, non obscure apparet, quid per istas intelligentum sit sententias:) Egit & de arboribus, à Cedro, quæ nascitur in Libano, ad Hyssopum, quæ prodit è maro; de quadrupedibus; de avibus; de reptilibus; deque piscibus. Non equidem, quod obiter subnecto, de Salomone hîc commemoratur, eum de metallicis, aut mathematicis disputasse rebus; aut de Grammatica, Rhetorica, Dialectica &c. Ast enim, non existimandum, ac si harum ignarus fuerit ac imperitus. Cor enim ipsius fuit sicut arena maris. Concionatus est & disputavit, quod recte non fecisset, nisi Rhetoricam & Dialecticam quoquo modo calluisset. Non igitur omnes Salomonis Scientiæ, hoc loco, exprimuntur; sed major tantummodo earum pars. Confer hîc omnino Doctissimi Joh. Braunii exercit. I. de Sapientia Vet. Hebræor. §. 18. De Daniele, ut & ipsius Sociis manifestum, quod DEUS intelligentiam in omnibus literis & sapientiam (Chaldæorum scil.) iis benigne fuerit largitus. Dan. I, 17. Præclare Hieron. de hac Danielis & sociorum eruditione: Daniel, qui de mensa Regis & de vino potus ejus non vult comedere, ne polluatur, utique, si sciret ipsam sapientiam

tiam & doctrinam Babyloniorum esse peccatum, nunquam acquiesceret discere quod non licebat. Discunt autem, non ut sequantur, sed ut judicent atque convincant. Et quid? nonne Apollos eo laudatur, quod ἀνὴρ λόγιος fuerat? Act. 18, 24. Lutherus: Ein beredter Mann. Alii, ein eruditer / gelehrter und kluger Mann. Vid. Joh. Wincklers / Past. in St. Michaelis in Hamburg Rede vor das N. Testament unsers HERRN JESU CHRISTI Griechisch und Teutsch heraus gegeben. Ut adeo modo dictus Apollos Dialectico, Mathematico & Oratorio instructus fuerit ingenio. Non itaque Apostolus Philosophiam, in se spectatam contemnit ac repudiat. Exquisite Lactantius: *Philosophia non nocet, imo prodest plurimum, si religione imbutus est animus.* Lib V. cap. I. Pariformiter Clem. Alexandr: *Etsi ipsa sibi sufficit, nec opis aliena eget doctrina Servatoris, cum sit potentia & sapientia ipsius DEI, tamen Græcæ Philosophia si accessit, non quidem validiorem facit veritatem; sophisticos tamen insultus, ab ea amolitur, & insidias omnes avertens sepes & lorica est Dominicæ vineæ.* Lib. I. Strom. Egregia quoque sunt, quæ Jesuita Daniel Bartoli, hanc in rem sistit: *Lineæ quidem seu radii, quos centrales vocant, oculi utriusque, juncti uno in unam conferunt, ut gemini licet oculi, minime tamen gemina judicent singula, quæ sub aspectum cadunt; perinde ac si unus duntaxat videret oculus: sed unus ille vel potius instar unius videns geminus oculus, multo res accuratius perspicit, & distantium rerum spatia metitur*

omnino certius. *Ad cognoscendum Deum cum fide accedat sententia; ex utroque quis neget validiorem effici oculum, planeque lynceum? Non nocent igitur literæ sanctitati; sed magno utrinque compendio sociam illi commodant operam, vel præstant famularem.* Vid. Ejus Charact. homin. literat. à P. Lud. Janino, ex ead. Soc. latine redditus, pag. 69. seq. Addo: Nec Scriptura sacratio tollit ratiocinia; quin & eodem utitur ordine, quem nos pro perficienda nostra ratione, adhibere solemus. Utitur *definitione.* Ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία Peccatum est illegalitas I. Joh. 3, 4. *Divisione;* Semen aliud cecidit in viam, aliud in petram; aliud inter spinas; aliud in terram bonam Matth. 13, 4; *Inductione;* Abel, Enoch, Noa, Abraham &c. per fidem placuerunt DEO, Hebr. II. Ergo fieri non potest, ut quisquam placeat DEO, fide destitutus. *Dilemmate,* seu *argumentatione cornuta ac Crocodilina.* Aut bene, aut male locutus sum? si bene, cur vapulo? si male, cur prius vapulo, quam id ipsum mihi fuerit demonstratum? *Sorite,* seu *Syllogismo acervali,* ut Cicero Lib. 2. de Nat. Deor. eum vocat. Quos præscivit, hos prædestinavit. Quos prædestinavit, hos glorificavit: Ergo, quos præscivit, hos glorificavit. Rom. 8, 30. *Enthymemate;* Empti estis pretio, Er. glorificate DEUM, in corpore vestro I. Cor. 6, 20. En Logicam sacram & christianam! Quomodo itaque Philosophia, in se, repelleretur, atque amandaretur? Gregorius M. Episcopum quendam reprehendit, non quod

quod Grammaticam didicisset, sed quia vice Evangelii, populo eandem proponebat. Non σοφίαν seu sapientiae simplicitatem; sed ὑπεροχὴν τῆς σοφίας, præcellentiam sapientiae taxat vocatus de cælo Apostolus. Præcellentia autem sapientiae ipsissima est πειθαναλογία seu *probabilitas sermonis* Col. 2, 4. & κενὴ ἀπάτη, seu *inanis deceptio*, quam omni industria, ne nos deprædetur, cavere debemus. Aderant inter Corinthios, qui nil nisi Platonem ructabant & Aristotelem. Ut enim Judæi signum; ita Græci sapientiam quærebant; Alteram aurem Christo, alteram vero Platoni præbebant ac Aristoteli, æquâ lance, iisdemque ponderibus, dictata fidei ac rationis librantes. Ast quid Apostolus Paulus? Tantum absfuit, ut Auditores suos, vel rinnulo strepitu, vel subtilibus ac ingeniosis delinire voluerit argumentationibus, ut potius eorundem corda, fortiter constringere & ad fidem, in sacratissima Christi merita, perducere allaboraverit. Tonante cælo ranæ filescunt; ita Pauli quoque Sapientia mundana, postquam Christo, in via Damascena dixerat sacramentum, fiebat elinguis. Nec verborum lenocinia, nec rationum argutias postea sectatus; sed ab utroque abstinuit, magna cum cura ac diligentia. Idem omnibus, qui & DEO & Ecclesiae ministerio sunt sacrati, in pulpito evangelico, etiam atque etiam observandum. Aptissime in rem B. Henr. Müllerus: *Es stehet wohl / wenn die Diener Christi / den Einfältigen einfältig werden / und mit ihren Zuhörern menschlich reden / um*
der

der Schwachheit willen ihres Verstandes. Hätte doch Christus / der die Weisheit selbst ist / von himmlischen Dingen wohl auf himmlische Weise reden / und von hohen Sachen hohe Worte führen können / aber er richtet sich nach der Einfalt seiner Zuhörer / und wolte lieber nicht / als nicht ins Herze predigen. Paulus war auch ein hochgelahrter Doctor, doch kam er nicht mit hohen Worten / oder hoher Weisheit / zu verkündigen die Göttliche Predigt; sondern mit Schwachheit / und sein Wort und seine Predigt war nicht in klugen Reden menschlicher Weisheit; sondern auf Gottes Krafft; Milch gab er zu trincken seinen Zuhörern / und nicht Speise / weil sie dieselbe noch nicht vertragen konten. Heute trabet man mit hohen Worten herein / schmücket die Rede / mit vielen Poëtischen Blümlein / und führet so kunstreiche Discurse / daß kaum der tausende Mensch begreifen kan; das füllet zwar die Ohren / aber nicht das Herze. Die Einfalt / und in der Einfalt die Krafft des Geistes ist der stylus Christi / weitdringender / als der stylus Ciceronis, Demosthenis, und aller Redner. Was für der Welt hoch seyn wil / das ist für Gott ein Greuel: Ein Greuel / wenn du Hoffart treibest mit Speisen / Kleidern / Bauen / darüber seuffzet die Creatur. Viel ein grösser Greuel / wenn Gottes Wort dir zu deinem Hochmuth dienen soll / darüber seuffzen die Engel im Himmel. Nicht darzu ist dir das Amt des Geistes aufgetragen / daß du darinne deine Ehre / sondern daß du GOTTES Ehre / und der Menschen Seligkeit suchen solt; Hochmuth schändet Gott / und verstöret die Seligkeit der Menschen. Jemehr Einfalt bey dem Lehrer / jemehr Erbauung bey dem Zuhörer. Vid. Evangel. Schluß. Kette P. I. p. 299.

2. FUNDAMENTUM.

Et Christus, in diebus carnis suæ, populariter ac trivialiter iussa patris memoravit. Ut sapientissimus,

ut efficacissimus, ut opportunissimus, ut suavissimus; ita quoque clarissimus ac simplicissimus fuit Concionator.

1. Sapientissimus. Nam *Spiritum S. sine mensura, acceperat. Joh. 3, 34. Omnes thesauri sapientie ac scientie, in ipso sunt absconditi, Col. 2, 3.* In Salomone magna fuit sapientia; sed heic plus, quam Salomon. Nos Auditorum nostrorum facies non novimus; Ipse vero Auditorum suorum corda intelligebat. Quod de B. Luthe-ro dici assolet: *Ita eundem locutum, ac si, in ipso fuisset homine*; istud multo justius de CHRISTO affirmandum. Oceanus est omnium Prophetarum; nec lumen ipsi, per modum transeuntis corruscationis; sed per modum permanentis habitus compete-bat. Non *παροίξει*; sed *κατοίξει*.

2. Efficacissimus. *Nunquam sic fuit locutus homo. Joh. 7, 46. Posuerat Pater os ejus, tanquam gladium acutum. Es. 49, 2.* Alii Doctores à nobis exigunt vir-tutes; sed ipse in nobis producit virtutes; Alii tan-gunt aurem; sed ipse mentem. *Labia habet gratiâ perfusâ. Ps. 45, 3.* Idcirco gratiam quoque effunde-re poterat, in corda eorum, ad quos sermocinabatur. Paucis! *Verba ipsius erant stimuli & quasi clavi defixi. Eccl. 12, 11; Ἀπόδειξις πνεύματος καὶ συνέμεως; aperiebat intel-lectum discipulorum, ut intelligerent scripturas. Luc. 24.*

3. Opportunissimus. Et quid proferendum, & quando proferendum, hoc sapientem intelligere oportet. Nam *mala aurea in lectis argenteis, qui lo-*

G

quitur

quitur verbum, in tempore suo, ait Salomo Prov. 25, II. Afficit fortius prudentiæ sermo, si tempori, loco, rebus & personis opportunus; si super rotam artificis idonei apte fingatur & quadret proposito. Tempestivè satis, & pro cuiusque captu accommodare noverat verbum suum Doctor eruditæ linguæ. Ut auxiliator in opportunitate: sic quoque concionator erat in opportunitate. *Sciebat in tempore loqui defesso.* Es. 50, 4.

4. Suavissimus. Non solum cum gratiæ verbo; sed etiam cum gratiæ osculo, ad homines venit. Obstinatis equidem *triste illud væ* ingeminavit aliquoties, Matth. 23. Fatigatis autem & oneratis: *Venite ad me*, dixit Matth. II. Item: *Confide fili!* Matth. 9. Item: *Si quis sitit, veniet ad me*, Joh. 7. Moses: *Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, ut faciat ea.* Deut. 27, 26; Ipse vero: *Beati pauperes spiritu*, Matth. 5. Tam mirâ, & tam scitâ fermocinatus est suavitate! Luc. 4, 22. Hæ blandæ Ipsius syllabæ! Meritissimè huc retuleris istud: *Ex edace cibus, ex feroci exiit dulcedo* Judic. 14. In canticis canticorum ita de sponsa, sponsus: *Favus distillans labia tua.* Cant. 4. Ad quæ verba mellifluus Bernhardus: *Familiare est sponsæ, & quasi innatum, dulcia loqui. Si quando autem increpat dure, peregrinum illud ab ea, & de longe ascitum, & non insitum, nec sic est affecta; sed magis comta. Cum dulcia loquitur, de propriis loquitur: cum vero dura, non habet hæc oris ejus qualitas,*

tas, sed pravitas audientium. Ergo de proprio $\text{\textcircled{S}}$ de familiari laudat sponsam, cum dicit: *Favus distillans labia tua.* Serm. 34. Cant. Cant. p 1889. Si hæc sponsus de sponsa, quid Sponsa, dic sodes, de Sponso?

5. Clarissimus ac simplicissimus. Fecit lutum de sputo h. e. parabolis è trivio arreptis, cœcorum oculos reparavit. *Modus docendi Christi*, ita signanter B. Danhauerus, *ut plurimum dialogisticus* $\text{\textcircled{S}}$ *examinatorius fuit, parabolicus item ac simplex; non quod insipida, incocta, nugatoria protulisset, sub simplicitatis prætectu; sed quod cœlestia terrestribus similitudinibus declarasset, $\text{\textcircled{S}}$ res longe difficillimas, facillime proposuisset, $\text{\textcircled{S}}$ cibos quasi præmandisset discipulis.* Christoph. p. 178. Parabola, unde Gallis Parole, à verbo $\pi\alpha\rho\alpha\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\epsilon\iota\upsilon$, quod appellere seu adjicere significat, est comparatio rerum natura discrepantium, sub aliqua similitudine facta; sive ut Hieronymus venuste: *Sermo utilis, sub idonea figura expressus, $\text{\textcircled{S}}$ in recessu continens spiritualem aliquam admonitionem.* In Marc. cap. 4. Differt ab historia; nam historia est narratio rei factæ, similitudinis nihil habens; Parabola vero est narratio rei fictæ, veri-similitudinem habens. Creberrimè, ut ex Evangelistarum recensitione patet, iisdem usus est Salvator; idque hæc ob causas

1.) Ut impleret quod dictum: *Aperiam os meum, in parabolis* Ps. 78, 2. i. e. dicturus sum parabolas. Quapropter etiam Messias, Mich. 5, 2. dicitur *Maschal* à *Maschal*, i. e. parabolicus vel allegoricus Doctor.

G 2

2.) Ut

2.) Ut accommodaret sese Judæis, quibus hoc doctrinæ genus non fuit infrequens. Nota sunt exempla *Nathanis*, 2. Sam. 12. *Salomonis*, 1. Reg. 4. *Esaia*, 5. & aliorum. Ezechiel profectò, in Sacramentorum similitudinibus usque adeo extitit assiduus, ut etiam conquereretur, se propterea passim traduci. *Ah! Ah!* inquit, *Domine, ipsi de me dicunt, numquid non hic meras nobis parabolas loquitur?* Cap. 20, 49. Spectant huc verba Hieronymi: *Familiares Syris est, & maxime Palæstinis, ad omnem sermonem suum parabolas jungere.* In Cap. 18. Matth.

3.) Ut sub imaginibus illis & typis, afficeret magis ac delectaret. *Habent quippe id parabola* (notante Coccejo) *ut non statim repudientur; sed etiam cum voluptate quadam audiantur.* Cognitio veritatis eo jucundior fit & confirmator; quando idem planis verbis, & per parabolas ac figuras significari deprehendimus. In Jer. 13. §. 7. & in 2. ad Tim. 2, §. 8. Nitida sunt Augustini verba, quare etiam huc eadem transcribere haud pigrabor: *Quæ insinuantur nobis figurate, plus movent & accendunt amorem, quam si nuda & sine ullis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cujus rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet, ut aliquid per allegoricam significationem intimatum plus moveat, plus delectet, plus honeretur, quam si verbis propriis diceretur apertissime. Credo, quod ipse animæ motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur: si vero feratur ad similitudines corporales, & inde*

de feratur ad spiritualia, quæ illis similitudinibus figurantur ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus accenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. Vid. Ep. 119. ad Januar. c. XI. Tom. II. Et quid Nehem. Roger, Pastor Messingensis: Unter allen Arten zu reden / inquit, ist keine / die sich künstlicher und heimlicher ins Herze schleichen kan / und einen tieffen Eindruck darinnen hinterlässet / als eben ein Gleichniß. Dieses wird recht das Leben selbst treffen / und dem Menschen gleichsam herauspressen dasjenige / welches man auf andere Weise nicht würde bekennen wollen. Wie wir sehen an Davids Exempel 2 Sam. 12. und an den bösen Juden Matth. 21, 33. Vom verlohrenen Schaf / pag. 126.

*Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ Ipsi sibi
tradit Spectator.*

Horatius, de arte Poët.

4.) Ut memoriæ audientium consuleret. Quemadmodum enim species hujusmodi sensibiles facilius excipiuntur, afficiunt potentius; ita quoque altius tenaciusque hærent animis, quam vel præcepta, vel prohibitiones, vel minæ, vel promissa nuda.

5.) Ut regni sui arcana sisteret luculentius. Pro magno artificio hoc Rhetores extollunt: *ἔργα καὶ νοῦν*, & *νοῦν καὶ ἔργα* tractare. Per parabolas, seu similitudines id fieri, nullus ambigit. Testem do Senecam: *Invenio* (sunt verba ipsius) *imagines, quibus, si quis nos uti vetat, & Poëtis illas solis judicat esse concessas, neminem mihi videtur, ex antiquis legisse, apud quos*
nondum

nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter & demonstranda rei causa eloquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem causa, qua Poetis; sed ut imbecillitatis nostræ adminicula sint, & ut discentem & audientem, in rem præsentem adducant. Vid. Ep. 59. Lib. I. p. m. 631. En! imbecillitatis nostræ adminicula sunt parabolæ, & discentem & audientem, in rem præsentem adducunt. Petitæ quippe à rebus communibus, attentis & non omnino rudibus claræ sunt atque apertæ, quin & cum vaticiniis propheticis comparatæ, mera lux; Per illas operata redduntur aperta, quando spiritualia scilicet adumbrantur per corporalia, cœlestia per terrestria, invisibilia, & ignotiora per notiora.

Ais:

Parabolæ sunt paradoxa & enigmata.

Resp. Fratribus Caini & Sociis Judæ. Si Evangelium nostrum est opertum, iis est opertum, qui pereunt 2. Cor. 4, 3.

Instas:

Quandoque non sunt intellecta?

Resp. 1. Sed non semper. 2. Factum, non tam mediæ seu objecti; quam subjecti vitio. Sol est lucidus, utut eum non videat cœcus. Nonne hæc sunt plana ac perspicua: *Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt, per Prophetas, de Filio hominis. Tradetur enim gentibus & illudetur, & contumeliis afficietur, & conspuetur, & postquam*

quam flagellaverint, occident eum & tertia die resurget? Vel septennis puer istæc capere poterat, & tamen Discipuli nihil horum intelligebant. Luc. 18.

Instas:

Exponendæ erant à Christo Salvatore. Rogant hunc Discipuli, ut edisserat illas.

Resp. 1. Et Catechismus noster exponitur, numne ideo obscurus? 2. Discipulorum intelligentia, in primordiis Ecclesiæ evangelicæ nascentis, admodum tenuis erat ac debilis. 3. Ἀπόδοσις subjecta, simplex est atque aperta. 4. Si Christus parabolas exposuit; ergo hodie sunt planæ ac perspicuæ.

Instas:

Parabolarum finis fuit, ut homines per illas excœcarentur. Matth. 13.

Resp. Absit. Ideo enim lux venit in mundum, ut omnes, in mundum venientes, per eam illuminarentur. Joh. 1. Quodsi vero aliqui videntes non vident, & audientes non audiunt, id partim propria est malitia; Nolunt enim videre; nolunt audire, & quidem τῷ nolle, non naturali, sed actuali; non originario, sed voluntario: partim infidelitatis pœna. Ubi namque crassis auribus, & obstinato corde, repudiantur vera, ibi ex justo DEI judicio, gratia subtrahitur, & homo magis magisque excœcatur. Applicanda huc distinctio, inter voluntatem DEI antecedentem & consequentem; misericordiæ ac justitiæ. Evangelium, quod per se clarum, per accidens fit obscurum; quod

quod per se est odor vitæ ad vitam, per accidens fit odor mortis ad mortem. Particula *ita, ut, &* con-
similes, quod transeunter innuo, non notat finem
intentum; sed & non raro eventum per accidens;
Seu, non exprimit causam, cur non videant; sed
consecutionem, quod de facto non viderent. Ast
non vacat hæc ulterius prosequi. Christum Serva-
torem, vulgari dicendi ratione usum, ex dictis abun-
danter intelligitur. Humilis erat ipsius status, humi-
lis quoque erat ipsius stylus. Rhetorculorum despi-
ciebat ineptias, & res sacras, mysticas ac supernatu-
rales, verbis ad captum audientium attemperatis, ita
describat, ut rudes etiam ac plebeji homines, cer-
tam de mysteriis fidei sententiam inde possent hauri-
re. Multa paucis complectar! Plene & planè Chri-
stus est concionatus. Plene, nam nihil subticuit;
plane, nam homines facere docuit, non dicere. Va-
de, mi Evangelista, & fac similiter. Stude simplici-
tati, & anxiori intensiorique zelo cura, ut ad te, non
tanquam ad Comœdum aut Histriorem; sed ad vi-
tæ magistrum, aut vitiorum correctorem eatur.

3. FUNDAMENTUM.

Universa sanctior Scriptura, humili ac simplici
stylo est consignata. Non equidem ex Es. 8, 2. id
ipsum in præsentia ostendere conabor. Nam utut
multi ex Theologis pariter ac Philologis *stylum homi-
nis*, quo Esaias, à Domino, jussus fuit scribere, inter-
pre-

præsentur, per stylum notum atque vulgarem. *Cum*
Esaias (en verba nostri *Danhaueri*) *obscurius nonnihil*
 & *sublimius vellet loqui*, correctus fuit à *Spiritu S.* &
jussus fuit, scribere *stylo hominis*, i. e. qui ab homine
 posset intelligi. Vid. *Ideam Boni Interpr. & malit. Calumn.*
 p. 138. Re tamen libratiùs perpensâ, *stylus hominis*
 magnos significat characteres, quibus insequentibus
 voces: *Velox spoliator: Festinus prador*, erant expri-
 mendæ. Præclare admodum *Grotius*: *Sume tibi li-*
brum grandem i. e. paginam grandem, quæ & convolvi
 & *evolvi possit, & scribe in ea, stylo hominis, i. e. scri-*
ptura clara, ut hic habet Chaldaeus, quam facile quili-
bet, vel eminùs legat, ut Abacuc 2, 2. Quibus paria
 sunt, quæ *Brentius* in h. l. listit: *Sume tibi librum, ta-*
bulam seu chartam magnam, & scribe in ea charta, sty-
lo humano, vel valido & duro, ut sit sensus: Scribe in
charta magnas literas, quæ ab omnibus legi, & non fa-
cile deleri queant, quemadmodum scribi & proponi so-
lent hominibus leges in æs incisa, & publica regum edicta.
 Nolo, ut dixi, hõc stylõ, styli sacratiõis voluminis
 simplicitatem, ire statuminatum; prout nec dictõ
Petrinõ, quando is ait: *Nos non arte compositas fabu-*
las secuti, notum vobis fecimus Domini nostri Jesu Chri-
sti potentiam & adventum 2. Ep. 1, 16. *Oecumenius*
 equidem *Gagnæus* & alii ex interpretibus scribunt: *Mē-*
 905, non fabulam duntaxat, sed & rationem significat;
 idcirco *Petri* mentem esse hanc: *Non affabrè compo-*
to & eleganti, usus apud vos sum sermone; quod idem

H

cum

cum Pauli effato: *Non veni ad vos Corinthios, ἐν ὑπεροχῇ τῆς λόγῃ, cum eminentia facundia* 1. Ep. 2, 2; At enim verò, non de docendi forma loquitur hic os Apostolorum; sed de doctrinæ materia. Sensus est: Non sciolas, argutas, sophisticatas, quarum seges, apud Poëtas, lepidissimam hominum nationem, DEORUMQUE figulos, ampla occurrit, vobis proposuimus. *Evangelium, quod de Christo, illiusque adventu vobis annuncia vimus, ita locum explanat B. noster Lutherus, non suximus è digitis, ut in proverbio est, apud Germanos, neque apud vos ipsos illa confinximus, aut à sophisticis Fabulatoribus accepimus, qui de singulis rebus magnifice nugari possunt, quales tum Græci erant, cum omnia, quæ subtili, ut ipsis videbantur, artificio tradebant, atque in illis egregie sapere se putabant, nihil fuerint, nisi mera nugæ, gerra & vaniloquia; Hos, inquam, neque audi vimus, neque sumus sectati, i. e. nequaquam hominum commenta prædicamus; sed sumus certi, à DEO nostro esse, quia auribus & oculis ea sumus experti.* Comment. in h. l. Frustra itaque sunt, qui hisce & talibus dictis, simplicitatem styli, qua sancti DEI homines, in suis Lipsanis sunt usi, demonstrare sustinent. Aliunde ea est arcessenda. *Idiotas se vocant, in sermone, 2. Cor. II, 6. Si in sermone; Ergo & in scriptione. Nam non aliter scripserunt, quam sunt sermocinati. Ἀὐτοψία, seu ocularis inspectio, idem facit testatum. Quod si enim totum sacrarum literarum σύνολον, à capite, usque ad calcem, à Genesi, usque ad Apocalypsin per-*
curre-

currens, non poeticum tumorem, sed propheticum ardorem, afflatumque plane divinum ibi deprehendes. Absunt pomparum fercula, vanitatum pabula, verborum phalerae, sententiarum argutiae; quin & totus humanae facundiae apparatus, heic exulat. Quocirca, de omnibus omnino Apostolicis scriptis adseverare haud dubitavit Theodoretus: *Scripta eorum esse simplicia & coloribus Graecis denudata.* In Sermon de curandis Graecorum morbis. Festiviter Bucholcerus, de Genesi: *Genesis ist gar nicht abgerichtet aufs Betriegen/ caret fuco verborum.* Vid. ejus Chronol. pag. 49. in margine. Quod ipsum etiam de coeteris affirmandum libris. Atque haec simplicitas, tam Scribentis auctoritati; quam rerum, in scriptura contentarum, veritati, ut & legentium, audientiumque conditioni ac qualificationi optime convenit. Autor Scripturae est DEUS, Rex Regum, & Dominus Dominantium. Reges autem & Dominos non decent suasoriae. Perquam exquisite Augustinus: *Sicut quaedam est eloquentia, qua magis aetatem juvenilem decet, est, qua senilem; nec jam dicenda est eloquentia, si persona non congruat eloquentis: ita est quaedam, qua viros, summa auctoritate dignissimos, planeque divinos decet. Haec illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa: Ipsis enim congruit.* Lib. 4. de Doctrin. Christ. cap. 6. Res, quae in Scriptura continentur, graves sunt ac venerandae, sacrosanctae, mysticae, uraniae &c. Quae autem sunt ejusmodi, compta ac calamistrata dictione non indigent.

Eloquentia est quædam quasi vestis, quæ tum maxime decet, cum ei convenit, qui ea vestitur. Confecta itidem Scriptura est, non eruditis; sed communi plebeculæ; hominibus naturæ infirmæ & imbecillis. Idioticis itaque locutionibus temperanda erat doctrina. Ab omnibus etenim intelligi oportuit, quod omnium credere & observare interfuit. Perquam eleganter Lactantius: *Summâ providentiâ carere fucō voluit Artifex lingua ea, quæ divina sunt, ut omnes intelligerent, quæ ipse omnibus loqueretur.* Lib. 6. de vero cultu, cap. 21. Scio dari Irrisores ac Substantatores styli devoti, quos inter etiam, impurissimus ac nequissimus Atheismi profeminator Matthias Knutz, Julii Cæsaris Vanini, Diaboli Martyris egregius Fraterculus, prout, ex ipsius epistolâ, omnium malarum pessimâ, ultricibusque flammis dignissimâ, videre est. Rudem, inconditum, ambiguum, obscurum, mutum, truncatum, mortuum, elinguem, repentem &c. clamitant eundem; Sed hisce, ad vituperandam Scripturam conductis profanis respondeat pro me Flacius, vir multifariis doctrinæ philologicæ ornamentis condecoratus. *Etsi, ita judiciosissime ipse, non adsunt illa ociosa delicataque veneres aut illecebræ, illa externa dulcedo, & blanditiæ, illa numerositas sonorum, seu illa nugæ canoræ, in sermone sacrarum literarum, quæ in ostentatoriis Oratorum aut Poëtarum scriptis, tum temporis, in Græcia & Roma, maxima cum aviditate & admiratione, audiebantur & celebrabantur;*

tur; tamen sua gravi masculaque eloquentia minime destituuntur. Clav. Part. 2. pag. 15. Succinit magnus noster Gerhardus: *Simplex dicitur* (en verba Theologi) *Scripturae stylus*, non quod rudis & rusticus, vel quod destituatur omni ornatu & elegantia, vel quod destituatur omnibus figuris ac tropis; sed quod sit apertus, minime fucatus & fraudulentus, quodque res magnas & praeclaras, verbis ad captum legentium accommodatis, describat. *Simplex ergo est sermonis character*, quo Spiritus S. in Scripturis utitur, cum non constet affectato dicendi genere ac pigmentis oratoriis, nec verbis exquisite ornatis; sed ad intelligentiam obviis, perspicuis, & in vulgus notis. Idem tamen character majestate plenus est, cum de summis fidei mysteriis & divinis revelationibus supra mentis humanae captum positus, tam perspicue nos erudiat, atque ut verbo dicam, talis est Scripturae character, qualem in aliis libris humana industria elaboratis, nemo deprehendet. Vid. Exeges. Loc. 1. cap. 12. §. 307. pag. m. 112. Addo, quod hodie nostris, barbarum & inconditum est auribus, id aliquando scite & eleganter fuit dictum. Quemadmodum formae vestimentorum; ita linguae quoque mutantur. Qua de causa Horatius:

*Ut sylvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
Juvenum ritu florent modo nata, vigentque.*

De art. Poët. pag. m. 40. Amplius: Quod uni linguae nitidum ac politum, id in altera pro absurdo habetur ac inficeto E. g. in lingua Gallica haec phrasis est

est optima: Il se meur; item: Il se mocque de moi; Romanus autem exspueret, si quis diceret: *Ille se moritur*; item: *Ille se ridet, de me*. Lunam itaque, styli facri citius coelo detrahent contemptores, quam ipsum, tam contemptibilem, ac imperitis persuadere conantur, probent. Quocirca vitio ne tribuatur multilinguibus fidei Satoribus, id non fecisse, quod fecisse vitium erat. Remedia animæ & non ingenii lenocinia nobis communicarunt, neque id habuerunt curæ, quomodo aures, declamationum flosculis permulcerent; sed quomodo mentes salutiferâ DEI CHRISTIque cognitione imbuerent. Venustè in hanc rem uterque Isidorus: *Sermo DEI*, ita Hispalensis, *occultum habet fulgorem sapientiæ & veritatis, repositum in verborum vilissimis vasculis. Ideo libri sancti simplici sermone conscripti sunt, ut non in sapientia verbi; sed in ostensione spiritus, homines ad vitam perducerentur. Nam si Dialectici acuminis versutia aut Rhetoricæ artis eloquentia, editi essent, nequaquam putaretur fides Christi, in DEI virtute; sed in eloquentiâ humanâ argumentis consistere; nec quicquam crederemus ad fidem, divino in spiramine provocari; sed potius verborum calliditate seduci. Omnis secularis doctrina, spumantibus verbis resonans, ac se per eloquentiâ tumorem attollens, per doctrinam simplicem & humilem christianam evacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultum fecit DEVS sapientiam hujus mundi. Fastidiosus atque loquacibus Scripturæ sanctæ minus, propter sermonem simplicem placenti*

Gen-

Gentili enim eloquentia comparata videtur illis indigna. Quod si animo humili, mysteria ejus intendant, confestim advertunt, quam excelsa sunt, quæ in illis despiciunt. In lectione non verba; sed veritas est amanda. Sæpe autem reperitur simplicitas veridica, & composita falsitas, quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta, laqueos dulces aspergit. Nihil aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere laudibus hominem. Nam quanto majora fuerint literaturæ studia, tanto animus arrogantia fastu inflatus, majore intumescit jactantia. Lib. III. Sent. cap. 13. Quibus symphona dixeris, quæ contra Græcos, sublimi & grande sophos spirante sermone incedentes, alter Isidorus, Pelusiota sc. habet: Divinam, inquit, vituperant Scripturam, (cito verba, ex excellent. Contr. Rittershusii J. C. interpretatione) quæ non exquisito & ornato dicendi genere; sed humili atque pedestri usa sit: At nos Scripturam vere divinam criminationibus ipsorum liberemus, dicentes, eam, non sua propria gloria; sed potius audientium salutis studiosam fuisse. Quod si tanto tenentur amore sublimis dictionis, discant melius esse, ut ab idiota & plebejo homine veritatem, quam a Sophista mendacium discamus. Alter enim simpliciter & breviter, quod res est, dicit; alter vero sæpe obscuritate sua, eum veritatis occultat pulchritudinem, dum sua suavi-loquentia ornans mendacium, in aureo vasculo venenum miscet. Hæc Isidori. Sterili itaque verborum aucupio, dictionisque quantitati ac lasciviæ non studuere, in patefaciendis veritatibus

bus evangelicis, sanctissima Spiritus S. organa; sed cordi, sed fidei, sed pietati, sed devotioni canentes, istum adhibuerunt sermonem, qui sensum dominicum clare exprimeret; verborum autem compositione ac concinnitudine minimè fronderet. Et nonne modernos Antistites, in suggestu, quando oracula Christi pandunt, idem facere oportet? Ad me certe quod attinet, istac, quâ Stephanum Monachum, ornavit S. Gregorius, me DEUS dignetur laude: *Erat, inquit, hujus lingua rustica; sed docta* (aut potius religiosa) *vita*. Gloriabatur quondam M. Basilius, per plures annos S. Gregorii Nazianzeni, Athenis, & in solitudine comes individuus, *se Piscatorum esse discipulum*. Eadem & mea sit gloria.

4. FUNDAMENTUM.

Quia fides nostra & salus nostra eloquentiæ aliàs & sapientiæ tribuerentur humanæ. *Non misit me Christus*, ait Apostolus, *ἐν σοφίᾳ λόγου, in sapientia sermonis, ne inanis redderetur crux Christi*, I. Cor. I, 17. Audi: *Non misit me Christus, ut luteam terram anxie conquererem; sed ut multa millia hominum DEO lucrarer*. *Σοφία λόγου, ne nescias, est λόγος σοφίας*. Quemadmodum enim viriditas herbæ, herba est viridis; ita quoque Sapientia sermonis, sermo est sapiens. Haud equidem, à suis concionibus *λόγον & σοφίαν*, exclusit simpliciter Homodei; cum utrumque omnibus fidelibus ministris promisit geminæ substantiæ Gigas, Luc. 21, 15; sed

λόγον

λόγῳ saltem grandiloquum, affectum pomposum, fu-
 catis coloribus tinctum, ad simplicis veritatis propa-
 gationem, & Ecclesiæ Christianæ ædificationem haud
 dispositum. Verbò: ὑπεροχὴν λόγου καὶ σοφίας, excessum
 facundiæ & sapientiæ repudiavit. At enim, quem in
 finem hanc ὑπεροχὴν repudiavit? *Ne inanis redderetur
 crux Christi*, h. e. ne Auditores arbitrarentur, se huma-
 næ eloquentiæ viribus ad Christianismum esse perdu-
 ctos, & non potius Spiritu Christi crucifixi. Crux est
 doctrina de cruce, seu de morte & sacrificio Christi,
 pro nostris peccatis. Huic est laus conversionis, non
 autem grandestrepis vocibus, nec Platonis Aristotelis-
 que acuminibus. Idem fusius, in eadem prosequitur
 epistola, vir divinius. Adscribam verba: *Oratio mea,
 & prædicatio mea, inquit, versata est, non in persuasibi-
 libus humana sapientiæ verbis; sed in demonstratione spi-
 ritualis potentia, ne fides nostra consistat, in sapientia ho-
 minum; sed in potentia DEI*, 1. Cor. 2, 4. 5. Nota:
 Pro voce: *Persuasibilibus*, qua usus est Vulgatus, aptior:
Suasorius. Nam suasibile esse, competit materiæ; Sua-
 sorium, sermoni aut orationi. Oratio suadet, res sua-
 detur. Sunt autem suasoria verba, verba ad suaden-
 dum & persuadendum, (sive verum dicatur, sive fal-
 sum,) accommodata. *Rhetorica*, ita præclarè Hiero-
 nymus, *habet colores persuasorios, in unaquaque mate-
 ria*. Vid. Comment. in h. l. Sed hanc se confectatum
 esse, negat ac pernegat Apostolus. Quomodo autem
 è diverso ipsius fuit prædicatio? In demonstratione
 I Spiri-

Spiritus & potentia. Per Spiritum Hammondus, Clericus & alii ex Interpretibus accipiunt dona inusitata linguarum; Per potentiam, dona sanationum, seu potestatem curandorum ægrorum. Vid. Paraphr. & adnot. Hammondus in N. Test. quas illustravit & auxit Clericus, Tom. 2. pag. 79. Ast Paulus tantum de forma loquitur doctrinae, quam non pulchritudine verborum se ornasse; sed demonstrationibus, ex sacra Scriptura desumptis, ita communivisse affirmat, ut in summa simplicitate esset tamen efficacissima, operante per eum Spiritu in auditorum animis. Demonstratio spiritualis potentia: quemadmodum Domini nostri Jesu Christi potentia & adventus 2. Pet. 1, 16. idem quod potens adventus. Ex corde itaque, ad corda locutus fuit Paulus, in Spiritu & virtute, secundum illud: *Vox Domini, in virtute: Vox Domini, in magnificentia.* Idque ideo, ne fides nostra consisteret, in sapientia DEI. Supra dixerat, eam ob causam, sermonis ornatu, & elocutionis abstinuisse vi, ne evacuaretur crux Christi. Hic declarat, quomodo hæc evacuatio fiat, quando videlicet fides Auditorum grandiloquentia & acumine rationum humanarum nititur, quo nihil & tristius, & periculosius. Fundamentum enim hoc est lubricum & nullum. Nam, qui hodie propter rationes sapientia humanæ persuasorias, huic credit, cras alteri, majori persuasione diversum proponenti, etiam calculum addet, cum nulla eloquentia, ad istud perducta sit fastigium, quæ non aliâ tandem

dem

dem vinci atque superari possit. Summus siquidem Orator nec dum natus est. Egregia profectò & cetero digna sunt, quæ Illustrissimus Princeps, Dominus Fridericus, Elector & Dux Saxonæ, ad Joh. Staupitium aliquando, cum sermo, de iis incideret, qui ad Populum declamant, hisce verbis protulit: *Conciones illas, quæ argutiis & traditionibus hominum constant, mire frigere, ac ad persuadendum, in rebus nostris, elumbes & eviratas esse, quando nihil potest tam acutum adduci, quod non rursus alia argutia possit convelli: Scripturam vero sanctam unam esse, quæ tanta majestate & energia, etiam citra nostram operam sonet, ut captis consumptisque mox omnibus machinis disceptationis, urgeat & cogat dicere; Nunquam sic locutus est Homo! Hic digitus DEI est, non enim docet, ut Scribæ & Pharisei, sed sicut potestatem habens.* Vid. Præfation. B. Lutheri, ad Psalmos Tom. 2. Jenens. Elegit Christus in suos Discipulos, non Disputatores mundi, quorum perspicacia intellectus erat magna; nec nobiles, quorum status conditio erat magna; nec Phariseos & Scribas, quorum autoritas & dignitas erat magna; sed imperitos ac indoctos, Piscatores. Hi tuba Evangelii Ducesque sui gregis esse debebant. De Nathanaele refert Johannes, eum tali à Christo cohonestatum esse elogio, quale nec de Petro, nec de reliquorum quoquam deprehenditur. Ais: Quare igitur hic vir in numerum Apostolorum non est adscitus? Resp. Quia fuit doctus in lege. Initio enim prædicationis magis con-

MU 2

veniebat indoctos ac rerum imperitos in Apostola-
tum assumere, quam doctos, ne cursus Evangelii
scientiæ adscriberetur humanæ. Simples Viri sim-
plici utebantur charactere. Nihil quippe ex colore ejus,
quæ tum florebat, eloquentiæ, ipsis adhærebat; Nec
ad vocularum flosculos, nec ad sententiarum ine-
ptias, nec ad compositionis concinnos unquam erant
delapsi. Eapropter omnia, quæ proponebant, hu-
milia erant, ac trivialia. Atque hoc pacto gloria ma-
nebat soli DEO, & victoria, soli ejus Evangelio. Op-
portunissimus in rem Origenes: *Si vel arte Rhetorica
vel Philosophica calliditate conscripti libri nostri, ad cre-
dendum illicerent homines, sine dubio fides nostra puta-
retur in verborum arte consistere, atque in Sapientia hu-
mana, & non in virtute DEI.* Lib. 4. *περι ἀρχῶν.* Ro-
bori Scipionis & non elegantiae, incumbit ruitura se-
nectus; ita quoque DEI potentia, & non picta ac
ficta sanctificat ac salvificat nos, loquentia. Quem
Moses invenit, in rubo, inter spinas; pro tempore
amisit Salomo, in thalamo, inter rosas. Bellissime
Eunodius: *Docendi ornamenta non sunt intentiones ne-
gotii; sed quietis: nec malitiæ sunt picta verba; sed otii.
Campus fortem postulat, pax profunda redimitum ornat.
Qui pro futura asserit, loquelam, quæ peniculo artis co-
lorata contemnit.* Concil. Tom. 2. pag. 336. ed. Surian. Et
pag. 334. *Sermonum schemata à me non quaratis, antiquo
adhuc utor reti, & irrisam à sapientibus seculi cymbam
non reliqui. Illa me per mundi freta sustentat.*

5. FUN-

5. FUNDAMENTUM.

Potior auditorum pars rudior est, obscurioris excelsiorisque sermonis incapacior. Maximum profecto vitium, non solum non capi; sed etiam ægre ac difficulter capi. Excuso libens, qui naturali perspicuitatis dono carent; at vero, qui consulto & de industria, αἰνιγματικῶς, involutè, intricatè ac impeditè loquuntur, nil prorsus habent veniæ. Heraclito hos dixeris confimiles, qui κρύψιν ex professo suis inculcavit auditoribus. Inter præcepta enim tradi iis solita, & hoc invenitur: Σκολισόν, σκολισόν! *Obscura, obscura!* Unde & nomen σκολεινός ipsi adhæsit. Et quot quæso, adhuc hodie conspicias, qui λευκον λεγον fastidiunt, & nihil dictum putant, nisi quod reconditum est atque abstrusum. Implicant & complicant stylum, ut jure quæsieris

unde hæc sartago loquendi

venerit in linguas? unde istud dedecus? & quod in Sextum, propter obscuritatem, jocatus est Martialis:

Non lectore tuis opus est; sed Apolline libris,

Judice te major Cinna Marone fuit;

idem ipsis impropèratur meritissime; De affectata Aristotelis obscuritate, legat cui volupe est, Aul. Gellii Noct. Attic. Lib. 20, cap. 5. quantumvis nominatissimus Joh. Clericus fidenter enunciet, *Philosophum memoratum non intellexisse, quid diceret.* Vid. Art. Crit. pag. 321. vol. 1. Johannes Calvinus, in instructione adversus Libertinos, quam de idiomate & forma lo-

quendi, quibus utuntur Quintinistæ differere incipit, inter alia hæc sistit: *Quintinista peregrinâ & insolenti utuntur linguâ, quâ sic cornicantur, ut nihilo plus perspicuitatis insit, quam in avium cantu. Non nego, quin utantur communibus vocabulis; sed ita significationem eorum deformant, ut nemo intelligat, qualis proposita sit materia, de qua agitur, nec quid negare, aut affirmare velint. Id quidem malitiose agunt, ut possint clanculum, velut ex insidiis idiotas circumvenire. Nemini enim revelant abominationum suarum mysteria, quæ sub illis verborum tegumentis latent, præterquam iis qui iam iurejurando sibi astricti sunt. Quot enim adhuc pro novitiis habent, iis nihil omnino patefaciunt: & quasi obstupescentes ad eorum verba hiscere sinunt. Ita sub istis ambagibus, tanquam Latrones in latebris suis sese occultant. Atque hi quidem sublimes sunt illi sermones, quos Petrus & Judas bullis & spumis comparant, quod nihil ex eis consequatur. Sed dum aliorum mentes suo sublimes stylo, in errorem abducere student, se quoque ita abripiunt ipsos, ut quid garriant, minime intelligant. Memini cum aliquando Quintinus, in magno hominum cœtu videret me, garrivum suum nimis acriter reprimere: ac ictum, quod ajunt, declinare vellet, dixisse: Me orationem suam, quod eam minime intelligerem, improbare; Tum respondi, me in iis paulo plura, quam ipsum intelligere: quod ea, quæ dicebat, nullo modo perciperet: mihi vero perspectum erat ipsum velle delitus istis absurdis & perniciosis, hominum mentes fascinare. Quod quidem ita esse com-*

perie-

perietur: Nempe, sic ipsos, in stultas speculationes suas se immergere, sicque involuere, ut neque cælum, neque terra illis appareat. Hac igitur nota discernantur ab aliis, cum sic loquentur, aut cormicabuntur potius, ut nihil intelligi possit. Vid. cap. VII. Incidi ante aliquot dies, in Friderici Taubmanni Disputationem, quam instituit, de Latina lingua. In hac M. Knopfium introducit quærentem: *Ecquid de illo statueret dicendi genere, quo Adolescentes quidam, & præsertim Poetæ, e nupero foeti, insolenter sese jactitant: quando vocabulis, partim ab ultima usque origine repetitis, partim usurpari desitis, Accii, Ennii, Pacuvii, Nævii, Plauti, Apuleji, aliorumque hujus notæ Scriptorum orationem contexant, quam opinentur neminem, nisi qui ipsorum Sacris sit initiatus, intelligere: propter interiorem illam & reconditam eruditionem scilicet?* Post aliqua in hanc descendit exclamationem: *Ridiculum profecto & odiosum genus hominum! Aut intelligi volunt, quæ scribunt, aut nolunt. Si nolunt: cur, aut cui tandem ea scribunt? Si volunt: cur ita scribunt, ut intelligi non possint? Simples ovicula! idem abunde consequerentur, si tacerent.* Pag 55. & 57. Bene profecto, quin & optime! Oratio rem non operiat; sed aperiat: *Satius est, ita perquam significanter Tullius, esse mutum, quam dicere (lingua id ipsum fiat, seu calamus, perinde est. Nam quid lingua, nisi loquens calamus? & quid calamus nisi lingua tacite clamans?) nemo quod intelligit. Caveat proin' is, cui docendi par-*

partes, in ecclesia sunt traditæ, ne moleste peroret, hoc est, ne dictionibus, ad quas intelligendum, vel candela indigeas, in ambone utatur. Species silentii est obscuritas; nec Christi præcones, sed Apollinis *λοξίς* Mystæ censendi sint isti, qui tanquam ex dolio, aut ut Pythones, tanquam ex terra loquuntur. Alchemiam, artem nuncupant occultam. Juxta Ethymologistarum enim traditionem, ab Arabica voce, Chema suos trahit natales. Nec aptior profectò, si quid judico, nec concinnior dari potest nomenclatura. Ars namque ipsa tam est abdita, ut in ejus cognitione adipiscenda, oleum & operam misere perdiderint plusculi. Isti etiam, qui se Adeptos vocant, tot verborum involucris & ambagibus, quasi cæteri, hanc gloriam inviderent, hoc artis arcanum tegunt, ut ideo solum scripsisse videantur, ne ab ullo quopiam, utut nasutior existat ac politior, intelligerentur. Erras, turpiter erras, si eandem, sermonum ecclesiasticorum statuas, rationem. Rhetorica certe non est Alchemia, i. e. ars occulta. *Nisi rem planam reddat oratio, inquit Aristoteles, officium suum non prestat.* Lib. 3. Rhet. Nec ablimiliter Augustinus: *Quid prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis? cum loquendi omnino nulla sit causa, si quod loquimur, non intelligunt, propter quod ut intelligant, loquimur.* Lib. 4. de doct. Christ. c. 10. *Inanima, quæ sonum edunt, siue sit tibia, siue cithara, nisi distinctionem, tonis dederint, quomodo cognoscetur, quod tibia*

tibia canitur aut cithara? Sic quærit Paulus I. Cor. 14. 7. Nemini quidquam persuadebis, nisi intelligere; intelligi autem, à simplicibus, imperitis, cæterisque Corydonibus de stivâ non poteris, nisi plano ac perspicuo sermonis genere utare. Audiatur itaque noster Danhauerus: *Fingat orator, se sutorem esse aut rusticum, à sequemetipso percontetur, num se ita perorantem capere aut sustinere possit? Qui pueros vult docere, ei repuerescendum; Multo sane difficilius est, obscura lucide, difficilia facile, proluxa concise proferre, quàm lumina & apices verborum consèctari, & auditorio fieri barbarum ac ventis loqui.* Vid. Addenda, ad Rhet. epit. p. 3. *Dicis: Primores adsunt: Doctiores adsunt: Perspicaciores adsunt.* Resp. Numne propter istos paucos, multitudinem negliges rudiorum? Numne illorum causa, DEI populum, fructu concionis privabis? Loquatur *φῶς καὶ ὄμμα* sanioris Theologiæ h. e. Lutherus: Um D. Jonas, oder Philippus, oder um der ganzen Universität willen / wolte ich nicht einmal aufstretten; Denn sie können es sonst in der Schrift wohl lesen. Wenn man aber den Hochverständigen predigen will / und eitel Rabbinos und Meisterstücke heraus werffen / so stehet das arme Volck / gleichwie eine Kuh. O liebe Herren / es ist nicht Kinderspiel. Im Virgilio und Cicerone stehet Gloria, aber die Heil. Schrift wil Demuth und einen zerknirschten Geist haben / da wohnet der Heil. Geist innen. D. W. Linc und M. Veit Diterich, die predigen doch / daß der gemeine Mann etwas draus lernet; Sie fassen es dennoch kaum. Und wenn sie schon sagen: Ey / er hat köstlich Ding gesagt / und eine gute Predigt gethan: da man sie aber fragt / was war es denn? so sagen sie / ich weiß es nicht.

K

Es

Es ist ein schwerer Handel Gottes Wort predigen. Und da gleich etliche fleißig darinnen studiren / und eine Zeitlang Christum auch reine lehren und predigen; Doch so bald sie hoffärtig werden / schleust sie Gott aus der Kirchen. Darum läßt Gott die / so grosse Gaben haben / bisweilen in schwere Anfechtungen fallen / auf daß sie lernen / sie seyn nichts / wenn Gott die Hand abzeucht. Den kleinen Kinderlein soll man predigen / denen ist das Predigamt zu gut eingesetzt. Denen predige ich / nach denselben richte ich mich / die dürffens. Wollens die andern nicht hören / so stehet die Thür offen. Et paucis quibusdam interjectis: Ich bin denen sehr feind / die sich in ihren Predigten richten / nach den hohen gelehrten Zuhörern / nicht nach dem gemeinen Volcke / des achten sie nicht. Wir sollen Säugammen seyn / gleichwie eine Mutter ihr Kindlein säuget. Luth. in Colloq. mens. pag. 417. *Qui fortiolem cibum epulari non possunt, illorum infantia sueco lactis exercenda est.* August. Per quod Rusticus potest salvari, per idem & Princeps ac Elector. Addam plus aliquid: Docti, si docti, non ideo frequentant templum, ut doctiores; sed ut meliores, h. e. ut sanctiores & pientiores reddantur. Dicis porro: *Et Scriptura abundat; phrasibus altis ac sublimibus; obscuris ac difficilibus.* Resp. Abundat? Nonne hoc abundat? Sed esto dari, tu eas expone, tu eas interpretare. O Timothee, liceat hæc Vincentii Lerinensis verba mea facere, o Sacerdos, o Tractator, o Doctor: *si te idoneum munus fecerit divinum, ingenio, exercitatione, doctrina, esto spiritualis tabernaculi Beseleel, pretiosas divini dogmatis gemmas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapienter; adjice splendorem, gratiam, venustatem. Intelligatur, te ex-*

te exponente illustrius, quod antea obscurius credebatur. Per te posteritas intellectum gratuletur, quod ante vetustas non intellectum venerabatur: eadem tamen qua didicisti, ita doce, ut cum dicas novè, non dicas nova. Cap. 27. Contr. hæref. Eodem inclinat Quintilianus: Quid turpius, inquit, quam id esse obscurum ipsum, quod in hunc solum adhibetur usum, ne sint cætera obscura? Orat. inst. Lib. 4. cap. ult.

6. FUNDAMENTUM.

Nauseant prudentiores ingeniosa ac sublimia sententia, ænigmatum Mæandros, orationes aliamodicas, adipales, facetas, politas, sesamo ac papavere sparsas & ex mellitis verborum globulis contextas, Amadys-Predigten/Romainen-Predigten. Sanantia quærunt, non sonantia; flammantia, non infantia; fortificata, non phalerata; dilucidiora, non ampliora. Jene Frau/ ut Scriptulum, cujus titulus: Postillen-Reuter innuit, sagte einmals: Ich höre lieber einen Dorff-Prediger/ als einen Stadt-Prediger; denn jener prediget fein einfältig; dieser aber nur den Gelehrten. Malumus prudentiores amicos, quàm formosiores; sic quoque malle debemus veriores habere concionatores, quàm disertiores. At! at! in mundo perverso, omnia sunt perversa. Plerique mortalium umbram, pro corpore, & scorias pro auro arripientes, nil verum existimant, nisi quod perceptu suave est; nil auribus, quæ animæ sunt ora, admittunt, nisi quod grati est saporis; Non pondus rei; sed sonum pensantes, cuncta magis

*admirantur amantque,
Inversis, quæ sub verbis, latitantia cernunt,
Veraque constituunt, quæ bella tangere possunt.*

Aures &c. Lucret. Lib. I. Aristotelem duntaxat ru-
ctant, & fidei effata tunc probant, cum à porticu non
abscedunt. Augustinum non in Christo; sed Chri-
stum diligunt, in Augustino. Die das Evangelium (ira-
cum Nonnemine dicam) schlecht und einfältig und ohne große
Glossen auslegen / sind ihnen zu schlecht; Sie müssen solche
haben / die es krauß und bund können machen / schöne gemahlte
Saben haben / und nach Aristotelischem Methodo, des Heil.
Geistes Sprache deutlicher machen und auslegen. Sed hos-
ce Orientalibus Indis, quibus omne ludicrum in pre-
tio, perquam similes esse, haud mecum, iveris inficias.
Tintinnabulum æneum, potius isti stolidi ducunt,
quàm magnum auri pondus; & virri fragmen pluris
æstimant, quàm præstantissimam gemmam. Sed
quam salubre monitum, quod vir multijuga erudi-
tione ac probitate, Dom. Joh. Winckler, his quon-
dam significantissimis protulit verbis! Zuhörer / ita scri-
bit, sollen nicht verlangen die menschliche Weißheit an ihren
Lehrern / und durch Belobung der bloß-äusserlichen Saben / die-
jenigen Lehrer / die noch schwach sind / dahin nur destomehr be-
wegen / daß sie ihre Predigten künstlich / und sich einen Nahmen
der Gelehrten machen / das hiesse / wollen auf den Baum des
Erkänntnisses Gutes und Böses klettern / und vor dem Baum
des Lebens vorbegehen. Es haben die äusserlichen Saben et-
nes Lehrers ihren Ruhm / aber sie wollen in seiner Hochhaltung
über das einfältige Wort Gottes erheben / ist eine offenbare
Abgötterey und Gößen-Hirtschafft's-Ehre. Solche Zuhörer

tom

kommen in Wahrheit nicht weiter/ als ihre juckende Ohren und natürlicher Verstand zulasset: Sie gelangen nicht an den Kern und Krafft des Worts/ sondern sind den Krancken gleich/ die an dem schönen Gefäß ein Wohlgefallen/ an der Speise aber einen Eckel haben/ wie auch die Erfahrung beweiset/ daß diejenige/ die mehr Wesens von der Person/ Erudition und äußerlichen Gaben des Lehrers/ als von der Krafft des Göttlichen Worts machen/ daß sie wie jene Corinthen fleischlich seynd/ 1. Cor. 3, 1. 3. 4. Vid ejus Hamb. Anzugs. Predigt über die Worte 1. Cor. 2, 6 7. Ac in eundem pene sensum doctissimus Nehemias Roger, cujus supra jam facta est mentio: Suchet nicht so wohl/ ita valentissime omnes quotquot sunt curiosi dehortatur, eure Ohren zu kitzeln/ als eurem Verstand zu helfen. Die arbeit same Biene gehet die Rosen und Violett vorbei/ und setzet sich auf den Thymian; also sollet ihr lieber erwählen/ durch einfältige und heylsame Lehren/ ob sie gleich scharff und beissend sind/ gerühret zu werden/ als durch Blumen und Laub der menschlichen Erfindungen. Wild Weinb. in Paläst. p. 96. Eniphatica quoque sunt verba magni Chrysostomi, digna, quæ heic legantur: *Hoc subvertit Ecclesias, quod & vos non queritis audire sermonem, qui compungere possit, sed qui oblectet timulo strepitu & verborum compositione, quasi citharædos cantores audientes, & nos frigide ac misere facimus, nostras affectiones sequentes, quas ejicere oportebat. Flosculos verborum & compositionem & harmoniam curiosius sectamur, ut canamus, non ut profimus, ut sumus in admiratione, non ut doceamus, ut oblectemus, non ut compungamus, ut plausu & laudibus obtentis abeamus, non ut mores componamus.* *Quæ sudorum meorum utilitas,*

si auditores, e verbis meis nullum fructum accipere volunt? Vid. Hom. 30. in Acta. Justissime, ex spiritualiter esurientium albo, eos expunxit famigeratissimus Theologus D. Thom Watson, dum in sequentia definit: Diejenigen/welche mehr sehen auf die Zierlichkeit und Wohlredenheit/deren man sich im Predigen gebraucht/als auf die gründliche Materie, sind die/welche keinen geistlichen Hunger haben; Es ist ein Zeichen entweder eines verleckerten Mundes/oder verderbten Magens/wenn man ein bißigen Sallats nimt/oder nach einer andern leckern Speise greiffet/und die harte gesunde Speise stehen läßt. 1. Tim. 6, 3. 4. So jemand nicht bleibet bey den heilsamen Worten/der ist aufgeblasen und weiß nichts. Die einfältige Wahrheit hat auch ihren Glanz und Zierde; diejenigen haben keinen geistlichen Hunger/welche bloß ihre Phantasien suchen zu tractiren. Von solchen redet der Prophet Ezechiel/cap. 33, 32. Siehe/du must ihr Liedlein seyn/das sie gern singen und spielen werden. Wann jemand wird zu Gast geladen/wobey eine Music gehalten wird/und so fleißig höret nach der Music/das er das Essen vergisset/würdet ihr nicht sagen/er habe keinen Hunger? Also verhält es sich auch allhier/wann die Menschen mehr Lust haben zu klingenden Worten und Zierlichkeit der Rede/als zu geistlichen Materien/so ist es ein Zeichen/das sie verderbte Mägen/und juckende Ohren haben. Vid. ips. geistreiche Schrift/pag. 613. *Musicos itaque cum acceditis, in auribus vos ponite; cum verò Theologos; Evangelii mysterium,*

Quo comprênsa hominum sunt argumenta salutis,

Christi loco proponentes, ad vosmet ipsos, in animi penetralia, mentisque gremium, sensibus posthabilibis redite. In nummis non tam quærere solemus, quàm monetâ sint percussi, quàm qua materia constant;

ncc

nec aurum factitium sub Romano symbolo pluri habemus, quam purum, sub nota Teutonum. *Quid prodest clavis aurea, ita cum Hipponensium Pontifice, si aperire, quod volumus, non potest? aut quid obest lignea, si hoc potest, quando nihil querimus, nisi patere, quod clausum.* Cur igitur cultiora & sonantiora vocabula, in sacris orationibus, veris rerum momentis præferremus? Verba nuda, nuda spuma. Et nonne actutum illa evanescit scientia, quæ in nudis verbis est sita? Quin & cultorem, quod miraberis, emedullat, utut ipsa semper sit absque medulla. Norunt id Religiosiores, & ea de causa libentius acceptiusque istius vocem percipiunt, non quæ plausum captat; sed quæ planctum movet & excitat. Grati sunt flores; sed gratior longe est panis.

7. FUNDAMENTUM.

Simplicia verba veritas simplex amat. Alius ornatus est scenicæ meretriculæ; alius Matronæ. Lollia Paulina 400 gemmis corruscasse fertur, adeò, ut ipsa minima pars sui fuerit; Ast enim vero, hõc modò tractationes evangelicæ non sunt exornandæ. Intellexerat id optime Georgius Swinnocke, qua de causa etiam, in certo alloquio: *Die Speise/ so ich euch jesho wil vorsehen/ ist ein Todten-Kopff/ dieselbe wil ich euch nicht mit Blumen der menschlichen Wohlredenheit auspuzen/wohlwissende/das es ganz und gar nicht nöthig sen. Eine lose Hure brauchet Schmincke; aber die Magd Gottes/die Wahrheit/ ist am aller schönsten/in ihrer angebohrnen Farbe. Es hilfft auch nicht*

nicht sonderlich. Ein gemahltes Fenster läſſet wenig Licht ein; ein gemahltes Feuer brennet nicht / auch ſchneidet ein gemahltes Schwerdt nicht. Soll das Feuer der Schrift das Herz erwärmen / oder dieſes Schwerdt des Geiſtes das Gewiſſen zur Überzeugung und Bekehrung verwunden / ſo muß es aus der Scheide menſchlicher Weiſheit ausgezogen werden. Si alibi, certe in Theologiâ,

Ornari res ipſa negat, contenta doceri.

Floſculis itaque ab Hiſtrionibus, Poëtaſtris, aliisque vaniloquis Scriptoribus acceptis, res myſticas ac ſpirituales velle commendare, idem eſt, ac ebur atramento candefacere, & panem fermentatum, fermento reddere velle dulciorem. *Hereticum eſt*, ſcribit Tertull. *ſuadendo docere, & non docendo ſuadere.* De episto-
 larum elegantia Nonnemo, ita judicat eleganter: *Carere figuris, figurat epistolam.* Sic eſt. Ornamenta ubique non ſunt ornamento; Prout nec pictor in melius errare debet. *Marmorea domus*, ut ſcitè Jo. Picus Mirandula, *picturam non recipit; Si opus albarium ſuperinduxeris, demis de dignitate, de pulchritudine. Non aliter, (ſic pergit) & ſapientia, & qua tractantur à Philoſophis, tectoriò, non clareſcunt; ſed ob-
 fuſcantur.* Vid. Epist. ad Hermol. Barb. De Indorum Orientalium Barbaris conſtat, eos cutem oris, ad inſerendas gemmas incidere, ut eo ſpecioſiores ac niti-
 diores appareant; ſed incisionis hujus vulnere turpius deformantur, quàm gemmarum luce condecorantur; pulchrior quippe eſt ſpecies vultus nativa; quàm adſcititia, juxta illud:

Ut

Ut natura dedit, sic omnis recta figura.

Fuderat Alexandrum Lysippus, egregius iste Statuarius, idque ea oris vivi similitudine, ut anima ipsius, in isto ære videretur spirare. Sed quid? Nero statuam hanc, inter alia Græciæ spolia indeptus, dignius eam sub auro, quàm sub alio quovis metallo existimavit futuram. Quapropter illico crustam auream eidem induendam curat; Ast inauratus Alexander desiit esse opus Lysippi, & vivere. Militares quippe vultus melius & expressius referuntur cruditate æris, quàm nitore metalli foeminei. Verbò! Pulchrior in ære erat Alexander, quàm in auro, ut adeo, in beneficiis etiam Nero extiterit crudelis; ac damnosus dum juvare studuit. Innocens est veritas; idcirco nuda conspici amat. Valeat proinde stylus picturatus, saccharatus, calamistratus, ex auro gemmisque totus concretus. Partum animarum coelestium eum vocant, paradisi alitem monocodiatem æmulantem, humi nunquam consistentem, purissimâ coeli aurâ semper congaudentem; Ast fallunt & falluntur. Nusquam onerosior est superbia, quàm in cathedra humilitatis. Amat Christus simplicem humilitatem & humilem simplicitatem, uti in vita; sic & in doctrina. in hac, tanquam in elemento suo, conspicua est Eiusdem *ἐπέγνια*. Præstat itaque indiserta sapientia, quàm stultitia loquax. *Stultitia* dico; hac enim voce utitur Apostolus, quando quærit: *Nonne infatuavit, seu stultam fecit, DEVS sapientiam* i. e. dicendi artifi-

L

ciosam

ciosam peritiam; *hujus mundi?* I. Cor. I, 20. Finis istòc:
Ein Ey gibt mehr Nahrung / als eine ganze Schüssel voll
Kohl.

8. FUNDAMENTUM.

Parùm efficiunt comptæ, ac bene pexæ orationes;
Non instruunt, sed destruunt; Movent, non promo-
vent; delectant, non juvant. Illum cibi apparatus
meritissimo taxaveris jure, qui plus habet condimen-
ti, quàm nutrimenti; plus juris, quàm carnis. At-
que eandem rationem scias sermonis evangelici, ubi
multa theatica, pauca mystica; multa curiosa, pauca
fructuosa; multa, ad audientia popularis illecebram;
pauca ad indulgentiam divini Numinis prædicandam.
Absit talis verborum profluentia! absit talis verbo-
rum magnificentia! Quid enim, obsecro, prodest au-
res scalpere, ubi cordi lethaliter ægrotanti, facienda
est medicina? In nuce perforata nucleus non est quæ-
rendus; nec diu ejusmodi splendent meteora. Parvu-
li petunt panem & tu ipsis porrigis lapidem? Pio ec-
clesiæ Ministro in id omnibus incumbendum viri-
bus, ut gregem sibi commissum, non tam doctum,
quàm devotum; non tam subtilem efficiat, quàm
humilem atque exilem. Quicquid verò ad ostenta-
tionem ingenii proponitur, aures utut titillet, inte-
riora tamen non penetrat,

Sed tantum leviter supra natat, instar Olivi.

Perquàm appositè Ludov. Blosius, initio operum suo-
rum: Sane, inquit, talem me esse profiteor, qui aliquid
faciunt.

*facunde dicere, neque possem, si vellem, neque vellem, si possem; pietati admodum amica est simplicitas, fitque, nescio quò pacto, ut verba exulta, cor plerumque non tam penetrent, quàm demulceant; & interpositis nonnullis, addit: Nimiis eloquentia amor mentes eorum, qui minus affecti sunt facillime à DEO, ac pietate avocatur. Et in præcipitium, philantia, superbia & herodoxia pertractas velut atheas reddit. Hæc Blossius. Negligit auditor mysteria fidei; dum animum ad ornamenta Rhetorica advertit; Omnis, sive de malo, quod fugiendum; sive de bono, quod prosequendum, evanescit cura, dum amoeniores loquendi formulas anhelat, & arguta dicendi acumina sitienter spectat & exspectat. En! sic splendor elaboratus evacuat! & sic sermo, ex industria cultus, vim dictorum enervat! Exsunt proin' exquisitæ istæ munditiæ & nitidæ verborum gemmule, à quibus populus nil, quàm levissimam reportat voluptatem. Bullas dixeris; spumas dixeris; sonum æstuantis maris dixeris. Exsunt, inquam, exsunt! *Regnum DEI non consistit in sermone; sed efficacia*, I. Cor. 4, 20. h. e. Ecclesiæ ædificatio non promovetur, inani verborum tinnitu; sed verâ DEI cognitione, efficacique pietate &c. Alii colos torrent; alii girgillos fabricentur; alii muscipulas inveniant; Tu Homo-DEI stude simplicitati; Cuncta, quæ proponis, sint infra divinationem: Populis loquere populariter, & communionem, sermone compellare communi, cave unquam obliviscare. Confiteberis*

beris mecum, sacratiora *γράμματα* omnis fuci, tumo-
 risque esse expertia; sed nonne quævis syllaba est ictus
 securis? nonne omne, quod spiratur, est vivax? non-
 ne perpetuo aliquid magnifici, quod animo legentis
 sese insinuet, respectu sensus habet annexum? *Quem-*
admodum, cum Angelus (sunt verba magni cujus-
 dam Theologi) *offert se conspiciendum, sub humana*
specie, os quidem humanum agnoscitur, & humana
membrorum conformatio, apparet tamen semper aliquid,
ut ita dicam, peregrinum, quò percellaris animo, & ta-
cite admoneris, non esse verum hominem, sed spectrum:
ita est in Scripturæ stylo, nescio quid, quod effari non pos-
sum, persentiscitur tamen ab iis, qui legunt; quo facile
eum discernas, à scriptis humanis. Sicut cujusvis est in
esculentis discernere sapes, quanquam rationem diver-
sitatis explicare difficile sit. Vis itaque est in humili-
tate, efficacia in simplicitate. Apage ergo calami-
stros! apage fastus! apage Phaetontæos conatus!
apage ænigmata, non apocalyptica, seu vere prophe-
tica (hæc enim piissima suscipienda sunt reverentia)
sed cerebrina, sed chimærica, sed temerè excogitata
& inutiliter multiplicata.

9. FUNDAMENTUM.

Non solum fastidium; sed & suspicionem parit
 affectata verborum lascivia. Ex re & vero Joh. Picus
 Mirand: *A fucato sermone, si non desipit Auditor, quid*
speret aliud, quàm insidias? Vid. Epist. ad Herm. Barb.
 De

De Socinianorum oratorio stylo, noster Schertzerus id quondam tulit iudicii: *Oratorio stylo, non tam perspicuitatem, quam ut lector eo facilius decipiatur, subdole intendunt.* In Præfat. ad Coll. Anti-Socin. Nec hisce absimiliter Lactantius Firmianus quondam scripsit: *In hoc Philosophi & Oratores & Poeta perniciosi sunt, qui incautos animos facile irretire possint suauitate sermonis, & carminum dulci modulatione currentium.* Lib. 5. Cap. 1. pag. m. 359. In Theologia non caret angue, herba Philosophica; nec flosculi Philologici venenò. Certissimus turgescens ac superbientis animi character est illud opimum & quasi adipale dictionis genus. Quocirca Seneca: *Oratio vultus animi est; circumtonsa & fucata & manufacta ostendit, illum quoque non esse sincerum; sed habere aliquid fucati.* Epist. 115. Et vero ita est! Quotiescunque igitur verba nimis librata & eluctantia percipis, toties insidias metue. Deliciæ dolosæ; Ubi multum nitoris, ibi parum candoris. *Rhetorica, ut perpolitè Scuppius, est ars mentiendi.* Et sæpe citatus J. P. Mirandula: *Quod aliud Rhetoris officium, quam mentiri, decipere, circumvenire, prestigiari? Addit: Est enim vestrum, (ut dicitis) posse pro arbitrio, in candida nigrum vertere, in nigra candidum: Posse quacunque vultis, tollere, abjicere, amplificare, extenuare dicendo. Demum, res ipsas magicis quasi (quod vos jactatis) viribus eloquentiæ, in quam libuerit faciem habitumque transformare; ut non qualia sunt suo apte ingenio, sed qualia vo-*

lueritis, non fiant quidem, sed cum non sint, esse tamen
 audientibus appareant. Vid. epist. ad Hermol. Barb. Intellexerat istæc sua tempestate plus satis Valent. An-
 dreæ, idcirco non minus compe, quam vere, hunc
 in modum fari incipit: Duo hominum genera admo-
 dum extimesco, nimios Rhetoricos, & nimios Dialecti-
 cos; quorum illi mihi persuasum volunt, quicquid vo-
 lunt; Hi ex me factum volunt, quicquid volunt.
 Nam cum illi inter credulos jam emerferint, & ob-
 tinuerint, nihil erubescunt, jam mihi persuadere, Lu-
 pos sibi indixisse jejunia, Vulpes cum anseribus reconci-
 liatas, graculos in lusciniâs transmutatos, & quid non?
 Frigere ignem, urere glaciem, dealbare carbones, obfus-
 care cretam; omnia suo loco, suo ordine, sua perfectione
 esse: quibus si oculos, aures, nasumque oppono, indignan-
 tur, audere quenquam obloqui, aut de religiosissimo, pro-
 batissimo, ingeniosissimoque seculo conqueri. Hi vero ad-
 huc iniquiores sunt: Nam non satis est, acutissimis Syllo-
 gismis mihi cornua affingere; sed perduellem etiam, &
 hæreticum facere, nihil tale advertentem possunt. Sic
 enim argumentantur: Gradus non sunt indignis confe-
 rendi: Ergo posthac omnes ordines commiscebimus. Stu-
 diosi sunt in linguis erudiendi: Ergo ad Garamantas
 ablegabimus. Sumptus non sunt prodigendi: Ergo non
 nisi sutores posthac habebimus. Titulorum catena sunt
 barbara: Ergo Carolstadiani in posterum erimus. Am-
 plius: Homines non sunt pecudum instar habendi: Ergo
 nemo herus ultra erit. Corpus non est saginandum: Ergo
 nosmet suffocabimus. Proximus est diligendus: Ergo
 Fra-

*Eraternitatem aliquam ordiemur. Libertas est appetenda: Ergo omnes muros perfringemus. Amplius: Noli blasphemare: Ergo Anabaptista es. Noli semper epulari: Ergo Papista es. Noli mœchari: Ergo Enthufiasta es. Noli nugari: Ergo Schvüencfeldianus es. Noli idola colere: Ergo Calvinianus es. Vid. præf. ad Mythol. Christ. Audiamus hæc & omnem sophisticam ostentationem, declamatoriam subtilitatem, aliaque id genus oratoria pigmenta, cane & angue pejus fugiamus. Solutior sermo placet, & naturalis lingua doctis est grata, indoctis mellea, ac nectarea. Tincta celeriter decidunt, ut flosculi, & nihil minus durable, quàm eruditionis, non medulla, sed larva. Deplorent pii thraſonismos, in ambone, & oculatiores rident, subsannant, & mox: *Nimum tinnis*, inquit, *non places*; quod adæquatum elatæ vanitatis est stipendium. Coronidis loco adscribam, quam festive olim fungos ejuscemodi flatulentos, ostentui habuerit Nero: De eo sic Plutarchus: *Erant* (do verba ipsius) *qui fastu elationeque turgidi, se Regibus pares esse prædicarent: Hos Nero convivio adhibuit, ac super utres sedere fecit; dum ergo illi accumbentes & quasi utres utribus insidentes; sedibus suis magis intumescerent, quod sic honorentur ab Imperatore, Ministri, Neronis jussu, utres illos acu perforabant, ita ut inflati turgidique illi homunciones, utribus aère evacuatis, humi sese prostratos, non sine Imperatoris aliorumq; gaudio deprehenderent. Ucinam hæc ad severioris judicii lancem exigerent,**

gerent,

gerent, qui è monte, cum Mose; aut è tertio cœlo, cum Paulo descendere recusant, non tam de evidentia, quàm eloquentia; non tam de charitate, quam concinnitate; quàm de orationis dictione, solliciti. *Pedantismi illos arguit Ulricus Huberus in Orat. de Pedantismo, & Augustinus, Hipponensium Episcopus, Ranas ipsos vocat, clamantes ex paludibus limosis. Strepitum habere possunt (sic addit) doctrinam vere sapientia insinuare non possunt. Serm. 95. Robertus Bodius assimilat eos Grallatoribus, qui grallis quidem vel κολοβάδ' ἢ ποῖς illis innixi atque suffulti sublimes incedunt, & reliquis omnibus longe supereminent, etiam ad rudiorum admirationem, & stuporem eminus intuentium; Sed si labi semel ipsos cadereque contigerit, ut inlubrico & fallaci solo fieri assolet, tum vero resurgere, & se rursus erigere, fulcris illis tanquam numellis quibusdam innexos & impeditos, hoc opus, hic labor est; ubi contra, qui planipedes, ut si dicam, incedunt, h. e. neque grallis, neque cothurnis instructi, & rarius labuntur, & levius & facillime de plano resurgunt. Vid. ipsius Prælect. in Epist. ad Ephes. cap. 6, 19. 20. pag. m. 1103.*

Hæc expende, mi Homo-DEI, & missâ amandâque omni grandiloquentiâ Hispanicâ, simplici humilitati stude. Primam sapientiam esse cogita, pro nihilo ducere eam sapientiam, quæ in tinnulo verborum strepitu, & curiosis ac supervacaneis disputationibus consistit.

IO. FUN-

IO. FUNDAMENTUM.

Declaravi, ut opinor, abunde, simplicitati ac humilitati, in pulpitis litandum ecclesiasticis, superest unum & alterum adhuc citare testem, cujus autoritate firmentur rationes supra allegatæ. Adsit itaque

1. Ambrosius, Liguriæ & Insubriæ primùm Præses, deinde verò Mediolanensis Archi-Episcopus. Quid ille? *Prædicatio, inquit, Christiana non indiget pompa & cultu sermonis, ideoque piscatores homines imperiti electi sunt, qui evangelizarent, ut doctrina veritas se commendaret, teste virtute, ne hominum versutia & calliditate humana sapientiæ acceptabilis videretur, non veritate.* In I. Cor. 17.

2. Gregorius Nazianzenus, vir divinis humanisque literis solidissime imbutus. *Fuit quondam tempus, scribit, cum res nostra florent, ac præclare se haberent, cum nimirum superflua hæc & verborum lepore atque arte fucata tractanda Theologiæ ratio, ad divinas causas ne aditum quidem habebat: verum idem erat calculis ludere inversionis celeritate aspectum fallentibus, aut omnigenis & lascivis corporis flexibus spectatores ludificari, quod novi quidpiam ac curiosi, de DEO vel dicere vel audire: simplex contra ingenuaque oratio atque doctrina pietas existimabatur.* In orat. 31. in laudem Athanasii, Jacobo Billio interprete, pag. 527.

3. Hieronymus Stridonensis, cujus scripta per universum mundum, tanquam divinæ lampades rutilant.

M

lant.

lant. Jam, ait, in ecclesiis ista queruntur, omiffaque Apostolicorum simplicitate & puritate verborum, quasi ad Athenæum, & ad auditoria convenitur, ut plausus circumstantium suscitentur, ut oratio Rhetoricæ artis fucata mendacio, quasi quadam meretricula procedat in publicum non tam eruditura populos, quàm favorem populi quesitura, & in modum Psalterii & tibiae dulce canentis, sensus demulceat audientium, ut vere illud Propheta Ezechielis nostris temporibus possit aptari, dicente Domino, ad eum: Et factus es eis quasi vox citharae suave canentis, & bene compositæ, & audiunt verba tua & non faciunt ea. In præmio in tert. lib. comment. ad Galat. ad Paulam & Eustochium.

4. Aurelius Augustinus, quo nihil vel magis aureum vel augustius, ut ipsa vocabula nequaquam fortuito; sed Numinis providentia Viro indita videantur. *Avertat DEVS* (en verba ejusdem) *ab ecclesia sua*, quod de Synagoga Judæorum Jeremias Propheta commemorat dicens; *Pavor & horrenda facta sunt super terram, propheta prophetabant iniqua, & sacerdotes plausum dederunt manibus suis, & plebs mea dilexit sic. Et quid facietis in futurum? O eloquentia tanto terribilior, quanto purior, & quanto solidior, tanto vehementior? O vere securis concidens petras! &c.* De doctrin. Christ. lib. 4. cap. 14.

5. Martinus Lutherus, Islebii, anno 1483 natus; Monachus ordinis Augustiniani, anno 1504, Religionisque reformatæ Dux & Antesignanus, anno 1517 factus;

factus; in oppido natali, anno 1546 denatus, & Wittembergæ honorifice sepultus. Verflucht und vermaledent sind alle Prediger / tam acriter in eos Ecclesiæ Ministros, qui ampullas & sesquipedalia æmulanter affectant destomachatur heroicus ille Christi Athleta, die in der Kirchen nach hohen / schweren und subtilen Dingen trachten / und dieselben dem Volcke fürbringen / und davon predigen / suchen ihre Ehre und Ruhm / wollen einem oder zweyen Ehrgeizigen zu gefallen thun. Wenn ich allhie predige / lasse ich mich auffstieffste herunter / sehe nicht an die Doctores und Magistros / der in die 40 darinnen sind / sondern auf den Hauffen junger Leute / Kinder und Gesunde / der in die hundert oder tausend da sind / denen predige ich / nach denselben richte ich mich; die dürffens / wollen es die andern nicht hören / so stehet die Thür offen. Darum / mein lieber Bernharde / befließige dich / daß du einfältig / vernehmlich / lauter und rein predigest und lehrest. Tom. 3. Witteb. fol. 196. Et cum D. Erasmus Alberus aliquando modum seu rationem, coram Principibus sva viter differendi exposceret, hunc in modum respondit eidem: Alle eure Predigten sollen außs einfältigste seyn / und sehet nicht auf den Fürsten / sondern auf die einfältigen / albern / groben und ungelehrten Leute / welches Tuchs auch der Fürst seyn wird. Wenn ich in meiner Predigt solte Philippum und andere Doctores ansehen / so machte ich nichts Gutes / sondern ich predige außs einfältigste denen Ungelehrten / und es gefällt allen. Kan ich denn Griechisch / Hebräisch / und Lateinisch / das spahre ich / wenn wir Gelehrten zusammen kommen / da machen wirs so krauß / daß sich unser Herr Gott darüber verwundert. Tisch-Reden. p. m. 417.

6. Philippus Melancthon, Germanus, anno 1497 Brettæ natus, literarum & literatorum decus. Quid

hic de stylo, in rebus sacris, turgido ac fastuoso senserit, ex sequenti historiola patescit: Auf eine Zeit (ita rem enarrat Matthesius) will sich ein Stadtschreiber zum Kirchen-Diener ordiniren lassen; Herr Philippus fragt ihn / wie ein Mensch für Gott gerecht und selig werde? Hochachtungsbahrer / in Gott gelehrter / günstiger Herr / besonder lieber Præceptor, sagt der Redner / nach meinem einfältigen Verstande / den mir Gott aus Gnaden eingesprochen / ließ ich mich bedüncken / auf die Christliche und hochwichtige Frage / wäre dißmahl in Eil / ungesährlicher Meynung ziemlich / &c. Ehe er aber seine Rede gar verpfändet und verzwicket / fällt ihm der fromme Mann in die Rede: Gebt Antwort auf die Frage / was dürfft ihr hie des parlirens / das müsst ihr nun eurem Successori bescheiden / und vom Herrn Christo und seinen Sachen lernet schlecht / gerecht / und einfältig reden. Vid. ipsius Homil. de Luth. 12. p. m. 148. Convenientissime etiam huc dehortatio ponitur Bucholzeri: Hüte dich vor Stadtschreiber deutsch / prout eandem Scultetus, in axiomat. Conc. ivit allegatum.

7. Joh. Conrad Danhauer, Theologus Argentiniensis primarius & conventus Ecclesiastici Præses, anno Christi 1666 demortuus. Die dritte Qualität eines rechtschaffenen Redners heißet: oris gratia, die Wohlredenheit / nicht die Asiatische / politische / weltliche / sondern die Göttliche kräftige / bestehend nicht in hohen Worten / in Amadis, Centonovellischen / oder auch Reichs-Abschied / und Cantzley-Deutsch / welche menschliche Weißheit lehren kan / sondern in Worten / die der Heilige Geist lehret. Die Possaunen-Stimme / die Gott von einem Prediger fordert / bestehet vielmehr in kräftiger Aufmunterung zu dem geistlichen Kampff / als in dem hirnbrechenden Boatu und Geschrey. Vid. Lac.

Lac. Catech. part. 1. Conc. 32. pag. 427. Et alibi: Pauli Predigten bestanden nicht in vernünftigen Reden menschlicher Weisheit / das ist / in Asiatischem Groß-Sprechen / prahlendem Wort-Pracht / und überfließender Wort-Ruhr / weswegen er auch bey den stolzen Wort-geilen Griechen (qui erant solius loquentium libidinosi, juxta Tertullianum) als ein alberner Mensch in Worten ausgeschryen worden. Part. 5. in dem Bericht / vom einfältigen Glauben an den Christl. Leser / gleich nach der Dedication.

8. M. Ludovicus Dunte, Theologus Revaliensis, Scholarum Inspector & Ecclesiastes, anno 1639. ex Ecclesia militante, ad triumphantem translatus. Quærit hic:

An recte faciant Concionatores, qui Eloquentiam in concionibus sectantur, & verborum cincinnis utuntur?

1.) Respondet. Verbum *DE* I quam simplicissimis verbis proponendam est. Regulam hanc suo exemplo proponit Apostolus I. Cor. 2, 4. In quem locum scribit Ambrosius, proprium esse hæreticorum, & Pseudo-Apostolorum, eloquentiæ laudem & inanis sapientiæ gloriam aucupari. Nam ut Cicero dixit in præmio paradox. Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile, nihil tam horrendum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur. Cum ergo doctrina cælestis ipsa veritas sit, quæ simplex, atque plana est, non opus habet verborum cincinnis, quibus involvitur potius, præsertim apud imperitiores, quàm explanatur. Unde Paulus scribit, I. Cor. 1, 17. Sapientiâ verbi evacuari crucem Christi; Nam dum verborum fucus aures Auditorum

rum obfundit, mysteriorum simplicitas interim evanescit:
 Et crux Christi inanis redditur, quasi simpliciter doceri
 nequeat, Et verborum ampullis prolixè persuadenda sit.

2.) Talis eloquentia affectata adificationem audito-
 rum impedit; illi vero optime docent, qui sine verborum
 pompa, quod ad rem facit, breviter Et dilucide edisserunt,
 ut prodesse velle, non populo placere videantur.

3.) Sed tamen ea non eo dicuntur, quasi omnis in
 sermone elegantia improbetur, sed ne affectent eam, qui-
 bus natura negavit; Qui verò donum eleganter dicendi
 habent, moderate eo utantur, tanquam cupediis Et bella-
 riis in conviviis, quæ non famem explent, sed suavitate
 delectant. Vid. Decif. Caf. consc. cap. 9. quæst. 8. pag. 154.

9. M. Christian Scriver, insomnis providentiæ
 divinæ contiguus observator, ne tanti conciones
 artificiosas ac alamodicas hic Verbi Minister, fecit,
 quod ex subsequentiis plus satis innotescere potest:
 Es war ein Prediger aufin Lande/ von guten Gaben/ der gros-
 sen Fleiß auf seine Müths-Arbeit wandte/ und nach seinem ferti-
 gen und scharffsinnigen Gemüthe/ in seinen Predigten künstel-
 te/ und dieselben mit allerley Erfindungen und Sinnbildern/
 mit Allegorien/ nicht nur aus der Schrift/ sondern auch aus
 heydnischen und andern Scribenten/ mit lustigen Erzählungen
 und dergleichen schmückte/ auch ihm selbst hierinn so wohl gefiel/
 daß ihm alles andere/ was nicht auf solchen Schlag heraus kam/
 albern/ einfältig und verächtlich dauchte. Als er nun in einer
 fürnehmen benachbarten Stadt/ von einem neu-beruffenen
 geistreichen fürnehmen Lehrer/ und dessen erbaulichen und durch-
 dringenden Predigten viel hörete/ machte er sich dahin/ und
 gieng in dessen Predigt; die er aber in seinem Herzen verach-
 tete:

tete: Jedoch weil er gern mit diesem Mann beandt seyn/ oder vielleicht gern seine Gaben und Geschicklichkeit ihm beandt machen wolte/ gieng er zu ihm. Nachdem er nun mit vielen gesuchten und zierlichen Worten seinen Zutritt entschuldiget/ und seine Meynung entdeckt/ merckte der in der Schrift mächtige/ und in vielen Trübsalen bewährte Lehrer bald / wo es diesem edlen Gemüth fehlte / und fieng von dem Unterscheid der Natur und Gnade/ des Geistes der Welt/ und des Geistes Gottes/ der menschlichen und göttlichen Weisheit und Beredsamkeit / der süßen Worte und prächtigen Reden der Bauchdiener und Heuchler/ und den gewaltigen Predigten der Diener und Nachfolger Christi zc. zu reden/ fragte auch seinen neuen Bekandten und Freund/ was er für eine Gemeine / und auf was Art er dieselbe unterrichtet hätte? Als nun derselbe/ nachdem er durch den vorigen Discurs schon sehr bewegt und beschämt war/ (weil dieser Mann von solchen Dingen sagte / die ihm ganz fremd / und darauf er bisher nicht gedacht) ihm seine bisher gewohnte Lehr-Arbeit erzehlete / und darauf ferner sehr beweglich und ernstlich unterrichtet ward / daß allem Ansehen nach seine Predigten bisher aus dem Welt-Geist geflossen/ und alle seine gekünstelte und Sinn-reiche Bemühung / bey so einfältiger Gemeine eine vergebliche und verlohrene Arbeit gewesen/ mit herzlichem Ermahnung und Anweisung / daß / und wie er sich hinkünfftig anders anzuschicken / wo ihm sonst seine und seiner Zuhörer Seeligkeit lieb wäre/ u. s. w. wurde er dadurch also bewegt und überzeuget / daß er Gott und seinem Freunde herzlich danckete / seine gewohnte Weise fahren ließ / die Schrift fleißiger las / die Einfalt Christi und seiner Apostel beliebte / und hernach ein recht erbaulicher und von seiner Gemeine (welche solche selige Veränderung reichlich zugeniessen hatte) hochgeliebter Prediger ward. Vid. ipsius Seelen-Schatz in fol. Part. 4. pag. 480.

10. Phi-

10. Philippus Jacobus Spenerus, Theologus nemi-
 ni secundus. Fragt man / ita ipse, ob ich denn der Homile-
 tic, oder Prediger-Kunst keinen Nutzen zuschreibe? So wil ich
 dieses nicht sagen; wohl aber getraue ich zu behaupten / daß der
 Nutzen so groß nicht seye / als die meisten davon glauben. Ich
 wünschte / daß in vielen Predigten mehr Beweisung des Gei-
 stes und der Krafft / als Kunst und vernünfftige Reden mensch-
 licher Weißheit sich finden möchte. Die Predigt-Kunst aber
 führet mehr zu dieser / als jener / ja zu jener kan sie nicht führen:
 Wie wolte ich / daß sie nicht vielmahl davon abführete! Indem
 diejenige / welche sich darein zu sehr verliebt / meistentheils mehr
 davor besorgt sind / wie und in was Ordnung sie etwas sagen /
 als was sie sagen / und wollen den Zuhörern lieber solche Dinge /
 davon sie weniger Nutzen haben / vorbringen / wann sie davor
 halten / daß die Gesetze des Methodi solches erfordern; als ge-
 gen derselben Vorschrift / und also wider den Methodum sich
 in denen Dingen aufhalten / durch die das Heyl der Menschen
 kräftiger befördert würde. Zwar von diesen Gesetzen des Me-
 thodi insgemein kömmt mir nicht zu zu urtheilen; Doch wun-
 dere ich mich / daß sich einige unterstehen / eine freye Sache / nem-
 lich von Göttlichen Dingen an das Volk / zu dessen Erbauung /
 wie solche es erfordert / zu handeln / mit gewissen Gesetzen zu
 unnschräncken / daß es gefehlt solle heißen / wo solche Gesetze nicht
 stets vor Augen sind / hingegen diejenige Rede das vornehmste
 Lob davon trage / die aufs sorgfältigste zu viel darnach einge-
 richtet ist &c. In seiner Beantwortung auf den Unfug / c. 2.
 n. 31. p. 42. Sed argumentorum pariter ac testimo-
 niorum, tam veterum, quam recentiorum, lasciviam
 dictionis, in cathedra concionatoria, fortiter dissva-
 dentium, nobis, ut censeo, est affatim. Nunc illu-
 strandæ rei, unum atque alterum *ζήνημα*, in medium
 producam. Sit igitur

CA-

Auditorum conspectus, ut & eorum vel incuria, vel attentio multa dicenti suggerunt. Der Geist des Redners (ita nonnemo pereleganter) wil allezeit frey seyn / und lasset sich ohngern an die Worte binden. Die besten Einfälle und kräftigsten Worte fließen uns mitten unter den Reden auf die Zunge / wenn die Sinnen von denen Zuhörern geschärffet / und die Gedancken durch eine und andere Umstände gleichsam entzündet werden. Accedit, sacrosanctam DEI auram spirare ubi vult; quando vult; & quomodo vult, ad præmeditata itaque & in chartam coniecta, obstinate se adstringere, minime par est.

Quæstio II.

Sacri eloquii simplicitas, numne omnem penitus fastidit eloquentiam, omnemq; respuit orationis concinnitudinem?

Resp. Ajo cum excellentissimo Arrowsmith: *Esto quilibet verbi minister alter Apollos, vir eloquens, potens in Scripturis. Eloquens sit per me licet, (qui, ut Moses olim, utinam totus populus Jehovæ essent Propheta; ita paratus sum optare: Utinam omnes Jehovæ Prophetae essent oratores!) verum eloquentia non theatri, sed Theologica, mascula, flexanima, i. e. Biblica. Eloquens sit vel ad miraculum, modo interim potens sit, non in Poëtis & Historicis, non in Philosophis & Philologis, non in Scholasticis & Patribus, nedum in Traditionibus & Legendis; sed in Scripturis. Vid. Tactica sacra, pag. 219. Non equidem requiritur oratio compta, sed nec sordida placet; non unguentata, sed nec hircosa; non florida, sed nec squalida; non nimium concinnata, sed*

nec